

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- ПІДТРИМКА ВПО, БІЖЕНЦІВ,
МІГРАНТІВ

∨ *Рекомендації IFLA для закладів,
які підтримують переміщених осіб, біженців,
мігрантів, іммігрантів, шукачів притулку*

- ОСВІТА

∨ *Щодо питання визнання результатів
навчання, здобутих українцями за кордоном*

- ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ
СПАДЩИНИ

∨ *Досвід збереження культурної спадщини
в Японії та КНР при надзвичайних ситуаціях:
нормативно-правовий аспект*

№ 6 (292) БЕРЕЗЕНЬ 2025

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 6 (292) 2025

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор
Ю. Половинчак

Редакційна колегія:
Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Затверджено Стратегію розвитку культури
України до 2030 року та план заходів
з її реалізації.....3
Міністерство енергетики України
затвердило Антикорупційну програму
на 2025–2027 рр.4

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Закірова С.
Рекомендації Міжнародної федерації
бібліотечних асоціацій та установ (IFLA)
для закладів, які підтримують переміщених
осіб, біженців, мігрантів, іммігрантів,
шукачів притулку5
Чернявська Л.
Щодо питання визнання результатів
навчання, здобутих українцями
за кордоном9
Симоненко О.
Досвід збереження культурної спадщини
в Японії та КНР при надзвичайних
ситуаціях: нормативно-правовий аспект..... 17

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 21

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Затверджено Стратегію розвитку культури України до 2030 року та план заходів з її реалізації

28 березня 2025 р. Кабінет Міністрів України ухвалив Стратегію розвитку культури на період до 2030 року. Разом із Стратегією затверджено операційний план її реалізації на 2025–2027 рр. Це перший комплексний стратегічний документ у сфері культури, що пропонує її нове бачення в широкому контексті державотворення, в тому числі як важливого елементу національної безпеки та сталого розвитку держави.

Мета Стратегії полягає в утвердженні культури як базису національної ідентичності, потужного чинника соціальної згуртованості, розвитку людського капіталу та впізнаваності України у світі.

Насамперед це визначатиме стратегічну візію подальшого розвитку української культури, яка базується на чотирьох ключових цілях:

- Зміцнення людського капіталу через культурні практики.
- Захист, збереження, примноження та використання потенціалу культурної спадщини та культурних цінностей.
- Підвищення стійкості культури як суспільної системи.
- Інтеграція української культури як активного учасника і рівноправного партнера глобальних культурних процесів.

Стратегія враховує виклики, спричинені війною, і пропонує системний підхід до відновлення культурного простору, підтримки креативних індустрій та розширення доступу до культурних послуг для всіх громадян. Вона також передбачає оновлення системи управління, розвитку державно-приватного партнерства, цифровізацію культурного простору, механізми захисту спадщини в умовах війни, створення умов для локальних ініціатив та інклюзії вразливих груп. Особлива увага приділятиметься ветеранам, внутрішньо переміщеним особам, дітям, молоді.

«У Стратегії є три основні задачі: зберегти, розвинути і поширити. Перша задача –

збереження культурної спадщини. Ми особливо відчули нагальність цієї задачі в умовах послідовних дій зі знищення агресором нашої ідентичності. Друге – це розвиток культури, що вимагатиме зміцнення системи підготовки кваліфікованих кадрів: реставраторів, музейників, бібліотекарів, і звісно потужних управлінців. І нарешті третє – донести до світу усвідомлення тисячолітньої історії України та її культури як невіддільної частини», – зазначив міністр культури та стратегічних комунікацій України М. Точицький.

Розробка Стратегії базувалася на положеннях Закону України «Про культуру» та є частиною виконання міжнародних зобов'язань в межах Угоди про асоціацію з ЄС та Ukraine Facility Plan. У процесі її створення відбулися широкі публічні консультації – з грудня 2024 р. до лютого 2025 р. – за участі понад 770 представників громадянського суспільства, аналітичних центрів, закладів культури, освіти, науки, міжнародних організацій, митців та активістів з усієї країни.

Проект Стратегії також було активно обговорено з партнерами з Європейського Союзу. Це дозволило врахувати кращі європейські практики, які базуються, зокрема, на положеннях Робочого плану ЄС у сфері культури на 2023–2026 рр.

Відтепер схвалена урядом Стратегія стала чітким дороговказом для здійснення окреслених завдань та імплементації визначених у документі внутрішніх реформ.

У розробці Стратегії Міністерству культури та стратегічних комунікацій України надавали експертну підтримку аналітики проекту «Швидка експертна підтримка політики у сфері культури та медіа в Україні» (RES-POL), що фінансується Європейським Союзом (*Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/news/zatverdzheno-stratehiu-rozvytku-kultury-ukrainy-do-2030-roku-ta-plan-zakhodiv-z-ii-realizatsii>). – 2025. – 28.03).*

Міністерство енергетики України затвердило Антикорупційну програму на 2025–2027 рр.

Міністерство енергетики України відповідним наказом затвердило Антикорупційну програму на 2025–2027 рр. Антикорупційна програма визначає ключові корупційні ризики у діяльності Міністерства енергетики України та передбачає заходи для їх мінімізації або усунення.

Документ передбачає комплекс заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та протидію корупції в Міністерстві, забезпечення дотримання стандартів доброчесності, виконання вимог антикорупційного законодавства та створення додаткових механізмів запобігання корупційним та пов'язаним із корупцією правопорушенням.

Антикорупційна програма буде реалізовуватися шляхом системного дотримання засад антикорупційної політики Міненерго, зокрема, за такими пріоритетними напрямками:

- кадрове забезпечення;
- дотримання вимог фінансового контролю;
- запобігання та врегулювання конфлікту інтересів;

- публічні закупівлі;
- управління фінансовими та матеріальними ресурсами;

– організація розгляду повідомлень про можливі факти порушення антикорупційного законодавства.

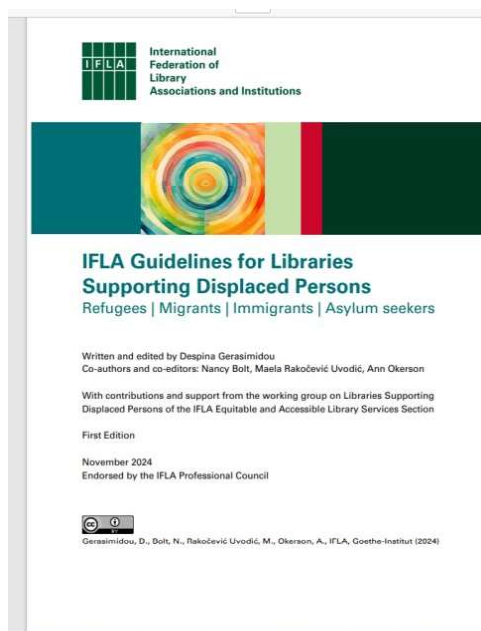
З метою формування належного рівня антикорупційної культури планується проведення навчальних заходів для співробітників з питань антикорупційного законодавства та широке інформування щодо програм антикорупційного спрямування.

Функції моніторингу й оцінки виконання Антикорупційної програми покладено на Сектор з питань запобігання та виявлення корупції Міненерго. Зокрема, буде проводитись аналіз своєчасності виконання заходів, актуальності і відповідності з метою контролю управління корупційними ризиками (*Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/news/minenerho-zatverdilo-antikoruptsiinu-prohramu-na-2025-2027-roky>). – 2025. – 26.03).*

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

С. Закірова, канд. іст. наук, доцент, заввідділу, НЮБ НБУВ

Рекомендації Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (IFLA) для закладів, які підтримують переміщених осіб, біженців, мігрантів, іммігрантів, шукачів притулку

Оприлюднений у червні 2024 р. останній звіт Управління ООН у справах біженців (УВКБ ООН) Global Trends відображає тривожну статистичну тенденцію 2024 р. щодо вимушеного переміщення. За даними УВКБ ООН наприкінці 2023 р. приблизно 117,3 млн людей у всьому світі були вимушено переміщені через переслідування, конфлікти, насильство, порушення прав людини та події, які серйозно порушують громадський порядок. Збільшення до 117,3 млн осіб на кінець 2023 р. становить зростання на 8 %, або 8,8 млн осіб, порівняно з кінцем 2022 р., і зростання чисельності вимушено переміщених осіб відбувається на постійній основі останні 12 років поспіль. Станом на 2024 р. за даними УВКБ ООН вимушено переміщеними є 1,5 % всього населення світу, що майже вдвічі більше, ніж 10 років тому¹.

¹ Global Trends 2024. UNHCR. The UN Refugee Agency. URL: <https://www.unhcr.org/global-trends>

Реагуючи на сучасні виклики і тривожні глобальні тенденції до постійного зростання процесу вимушеного переміщення через конфлікти і порушення прав людини в різних частинах світу, наприкінці 2024 р. вперше за весь період свого існування Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (IFLA) підготувала спеціальні **«Рекомендації для закладів, які підтримують переміщених осіб, біженців, мігрантів, іммігрантів, шукачів притулку»**.

Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (IFLA) створена у 1927 р., має штаб-квартиру у Гаазі (Нідерланди). IFLA є глобальним голосом бібліотек, який представляє інтереси професії та працює над покращенням послуг у всьому світі. IFLA отримує переваги від сильного членства, активної професійної спільноти та тісної співпраці з партнерами.

Федерація є незалежною, міжнародною, неурядовою, некомерційною організацією, яка

просуває інтереси бібліотечно-інформаційних асоціацій, бібліотек та інформаційних служб, бібліотекарів та громад, які вони обслуговують у всьому світі.

Для досягнення своєї мети Федерація прагне:

– сприяти високим стандартам надання бібліотечних та інформаційних послуг і професійної практики, а також доступності, захисту та збереженню документальної культурної спадщини. Це досягається шляхом підвищення професійної освіти, розробки професійних стандартів, поширення передового досвіду та розвитку відповідних наукових і професійних знань;

– заохочувати широке розуміння цінності і важливості високоякісних бібліотечних та інформаційних послуг у державному, приватному і добровільному секторах;

– представляти інтереси своїх членів, бібліотечних та інформаційних організацій і спільнот, яким вони служать у всьому світі².

Перші в історії Рекомендації IFLA для бібліотек, які підтримують переміщене населення, мають на меті служити засобом для розширення традиційної ролі бібліотечної справи, відкриваючи новий простір діяльності для бібліотек. Автори Рекомендацій наголошують, що в умовах найбільшої глобальної кризи біженців із часів Другої світової війни бібліотечна підтримка переміщених осіб є однією з найважливіших речей, які бібліотечна спільнота може надати прямо зараз. Бібліотеки відіграють вирішальну роль як надійні громадські простори та гостинні притулки для всіх, незалежно від їхнього переміщення, підвишеного стану чи будь-якої міжсекторальної вразливості, з якою вони можуть зіткнутися одночасно, як-от гендерна ідентичність, дитинство, третій вік чи інвалідність.

Як зазначається у документі, бібліотеки сприяють двосторонньому процесу інтеграції; вони не тільки допомагають переміщеним особам оговтатися від отриманих травм та інтегруватися в нові спільноти, але вони також

дають змогу як переміщеним особам, так і приймаючим громадам вчитися одна в одній і розуміти відмінності. Бібліотеки відіграють ключову роль у задоволенні права доступу до інформації, яке є одним з найважливіших факторів відновлення життя переселенців³.

Документ містить конкретні рекомендації щодо організації роботи із зазначеними категоріями населення. Рекомендації IFLA структуровані за важливими напрямками діяльності бібліотек, які сприятимуть підтримці біженці, переселенців, шукачів захисту і мігрантів.

Програми і послуги

Рекомендації щодо базових послуг і додаткових програм та проєктів бібліотек для підтримки переміщених осіб:

1. Мова.
2. Інформація.
3. Довідкова служба.
4. Події.
5. Курси.
6. Мова ворожнечі.
7. Громада.
8. Місцеві мешканці.
9. Технологія.
10. Поза бібліотекою.

Бібліотечна політика

Інструкції щодо бібліотечних правил і політики у сфері підтримки переміщених осіб:

11. Політика гідності та поваги до кожного.
12. Політика конфіденційності.
13. Політика рівного доступу.
14. Інклюзивна комунікаційна політика.
15. Політика бібліотечної картки.
16. Політика найму персоналу.

Навчання бібліотечних працівників

Інструкції для навчання персоналу бібліотек для покращення підтримки переміщених осіб:

17. Обирайте правильні теми навчання.
18. Готуйтеся перед тренінгом.
19. Дії після тренінгу.

² International Federation of Library Associations and Institutions. URL: <https://www.ifla.org/about-us/>

³ Gerasimidou, D. Bolt, N. Rakočević Uvodić, M. Siebens, A., Okerson, A. (2024) IFLA Guidelines for Libraries Supporting Displaced Persons: Refugees, Migrants, Immigrants, Asylum seekers, International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) and Goethe-Institut. URL: <https://repository.ifla.org/handle/20.500.14598/3696>

Розбудова партнерських стосунків

Рекомендації щодо створення потужної бібліотечної мережі співпраці з громадськими організаціями, органами влади і волонтерськими спільнотами для підтримки переміщених осіб:

20. Організуйте співпрацю з ключовими гравцями, які опікуються переміщеними особами.

21. Співпрацюйте із самими переселенцями.

22. Співпрацюйте з інституціями GLAM (Спільнота галерей, бібліотек, архівів і музеїв. – Прим. авт.).

23. Співпрацюйте з іншими організаціями та особами.

Оцінка потреб переміщених осіб

Поради для складання інструкцій і алгоритмів для проведення оцінки потреб переселенців. Необхідність врахування конкретної громади і переважаючої категорії переміщених осіб на території, де розташована бібліотека:

24. Що потрібно з'ясувати?

25. Як почати збирати інформацію?

26. Проведіть опитування переселенців.

27. Проведіть опитування спільноти.

28. Проведіть опитування експертів.

Оцінка послуг для переселенців

Рекомендації для формування можливості оцінити бібліотечні послуги для переміщених осіб:

29. Яке оцінювання варто провести?

30. Що оцінювати?

31. Поширюйте бланки оцінювання.

32. Документуйте вражаючі історії.

33. Складіть звіт про оцінювання послуг.

Виклики та рішення

Рекомендації бібліотечним установам щодо врахування чотирьох найбільш вагомих факторів для підтримки переміщених осіб:

34. Складність політичної ситуації.

35. Відсутність довгострокового планування.

36. Брак фінансування.

37. Ксенофобія.

Однією з важливих послуг сучасної бібліотеки є доступ до інформації. Цікаво відмітити, що, аналізуючи доступ переміщених осіб до інформації як базової послуги бібліотеки, автори-укладачі рекомендують створювати спеціальні інформаційні продукти

(буклети, листівки, роздаткові інформаційні матеріали тощо), організувати спеціальний простір для ресурсів і книг для переміщених осіб. Разом з тим фахівці привертають увагу до обережного ставлення до створення таких інформаційних пакетів і просторів, оскільки, за словами авторів, «існує тонка грань між позитивним простором для посилення конкретного обслуговування та простір, який відчувається як негативна сегрегація».

Інформаційні послуги бібліотеки для переміщених осіб також можуть бути оформлені у вигляді довідкової служби підтримки за принципом «єдиного вікна», де відповідна категорія відвідувачів бібліотека зможе отримати допомогу із заповненням різного роду форм, бланків, документів, заявок (а за можливості і роздрукувати їх) або записатися на зустріч і підготувати відповіді для неї на різні теми.

Важливим етапом роботи для організації підтримки вимушених переселенців автори вважають оцінку потреб постраждалих категорій населення. Найбільш ефективна діяльність в цьому напрямі має бути вибудована на принципах співпраці. Укладачі рекомендують провести у бібліотеці заходи-діалоги зі спільнотою біженців (іммігрантів тощо), що приведе до трьох важливих результатів: 1) персонал бібліотеки слухає та навчається у переміщених громадян; 2) бібліотекарі стають уповноваженими розробляти чутливі та специфічні для спільноти переселенців рішення; 3) переміщені особи та персонал бібліотеки зміцнюють свої стосунки. Такі заходи переконують переміщених осіб, що їх почули і до них дослухаються.

Для роботи з переселенцями важливо залучати до неї самих переселенців, які вже відвідували бібліотеку і мають можливості долучитися до допомоги іншим переміщеним особам. Бібліотекам варто дотримуватися підходів участі, коли ідеї, проєкти і програми можуть бути запропоновані самими переселенцями, а їх реалізація відбувається на базі бібліотечних установ за допомогою можливостей і ресурсів бібліотечного персоналу. Укладачі документа рекомендують

бібліотекам залучати переміщених осіб до планування і проведення інклюзивних бібліотечних послуг, наймати персонал із числа переселенців для роботи з мультикультурними проектами бібліотеки.

Діяльність бібліотек у сфері підтримки переміщених осіб має базуватися на поєднанні політики рівного доступу з інклюзивною комунікаційною політикою. Автори рекомендацій звертають особливу увагу на дотримання політики конфіденційності. Враховуючи вразливість переміщених осіб, їх важкий емоційний стан і певні перешкоди у спілкуванні через побоювання упередженого ставлення, конфіденційність відвідувачів бібліотек має бути захищена максимально можливою мірою.

Необхідною складовою роботою бібліотек для підтримки переміщених осіб виступає налагодження партнерської співпраці з усіма установами, які опікуються проблемами переселенців. Автори наголошують на створенні спільної з бібліотекою мережі місцевих, національних і міжнародних ініціатив та організацій громадянського суспільства.

Рекомендації IFLA містять спеціальний розділ, у якому представлено конкретний досвід діяльності у сфері підтримки переміщених осіб трьох бібліотек у різних країнах світу: Бібліотеки Австралійської столичної території – Австралія (Australian Capital Territory Libraries – Australia), Брюссельської бібліотеки Сінт-Янс-Моленбек – Бельгія (Brussels Libraries Sint-Jans-Molenbeek – Belgium), Публічної бібліотеки Денвера – США (Denver Public Library – USA).

Наприклад, Бібліотеки Австралійської столичної території (АСТ) мають вражаючий багатомовний інклюзивний каталог книг. Бібліотеки також пропонують безкоштовне членство всім, хто живе, працює або навчається в АСТ. Для цього потрібно лише документ, що посвідчує особу та адресу проживання. Оскільки шукачі притулку не можуть мати таких офіційних документів, уряд АСТ для полегшення доступу до державних послуг АСТ, включаючи бібліотеки, запровадив спеціальну карту доступу. Кожен може отримати доступ до

безкоштовного WI-FI бібліотеки, комп'ютерів, принтерів і копіювальних апаратів. Це цінні ресурси для переміщених осіб, які також можуть відвідувати будь-яку з безкоштовних програм, зокрема:

- заняття з розмовної англійської мови для переміщених осіб для покращення володіння англійською мовою та налагодження соціальних зв'язків;

- допомога із цифровими технологіями;

- дитячі програми, включно з двомовними бесідами і розвагами;

- програми для дорослих, включаючи самопомогу, бесіди з авторами й експертами.

Рекомендації містять особливий розділ «Додатки». У «Додатку А» «Приклади» представлено конкретні події, заходи, проекти і програми в роботі різних бібліотек світу за всіма проаналізованими напрямками діяльності бібліотек у сфері підтримки переміщених осіб. Наприклад, діяльність Публічної бібліотеки Лос-Анджелеса (США) в напрямі «Інформація»: бібліотека розповсюджує в усіх своїх відділеннях спеціальні картки «Знай свої права» 18 мовами, щоб інформувати людей без громадянства про права, які вони мають, і допомогти людям стати більш освіченими в цілому у цій важливій проблемі. Картки також є доступні онлайн. Ідея реалізовується у співпраці з мерією Лос-Анджелеса.

«Додаток В» «Договори про права людини та юридичні умови» містить базову інформацію про основні договори про права людини, юридичні умови підтримки переміщеного населення, додаткові відомості про міжнародні організації, які опікуються проблемами переміщених осіб, мігрантів, біженців і шукачів притулку.

Рекомендації IFLA є вкрай актуальними як для українських бібліотек, оскільки практично в усіх областях нашої держави на підконтрольній уряду території тимчасово проживають близько 5 млн внутрішньо переміщених осіб, так і для роботи бібліотек у різних державах світу, де нині у пошуку захисту від військової російської агресії перебувають майже 7 млн українських громадян. Документ підкреслює вагому роль бібліотечних установ як безпечного

громадського простору для адаптації вимушено переміщених осіб та їх активної інтеграції у життя нових громад і територій, спонукає бібліотеки розширювати спектр послуг у сфері

підтримки постраждалих категорій населення, посилює значення бібліотек як сучасних соціальних інформаційно-комунікаційних центрів.

Л. Чернявська, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Щодо питання визнання результатів навчання, здобутих українцями за кордоном

Наприкінці лютого 2025 р. Верховна Рада України ухвалила законопроект № 12375, який передбачає визнання результатів навчання, здобутих громадянами України за кордоном, 13 березня 2025 р. документ було підписано Президентом України, а набрання чинності відбудеться 15 червня 2025 р.

Ухвалені зміни матимуть важливі наслідки для українських дітей, які навчаються за кордоном (за даними Освітнього омбудсмена України мова може йти про понад мільйон таких дітей, а за підрахунками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців станом на жовтень 2024 р. за кордоном перебуває 1,4 млн українських дітей-біженців). У різних країнах по-різному вдається залучати українських дітей біженців до навчання в місцевих школах. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців інформує про те, що 600 тис. українських дітей-біженців (майже 50 %) не відвідують школу та інші заклади освіти. Основною проблемою стала відсутність мовних курсів та підготовчих занять для дітей з України, що ускладнює можливість дітей інтегруватися в національні системи нової країни.

Загалом у нових місцях перебування дітям надали можливість повернутися до шкільного навчання, аби зменшити психологічний стрес та дати відчуття стабільності. Проте в кожній країні свої умови й особливості шкільного навчання для українських біженців.

Так, освіта в Польщі є обов'язковою для дітей віком від 7 до 18 років. Діти з України можуть навчатися в польських школах безкоштовно. А незнання польської мови не є формальною перешкодою для відвідування школи. У

польському Міністерстві освіти кажуть, що державна початкова школа, яка територіально розташована біля місця проживання дитини з України, зобов'язана прийняти дитину за заявою батьків.

У Чехії при отриманні візи наголошують, що навчання в країні для дітей шкільного віку є обов'язковим. Чеський міністр освіти П. Газдік заявив, що частина українців віддає перевагу дистанційному навчанню перед чеськими школами. Україна та Чехія домовилися про визнання навчання у чеських школах, так що учень може використати будь-який варіант – чеську школу, українську школу, або комбінацію обох. Так у чеському Міністерстві освіти підтвердили, що українські школи визнають шкільну освіту в Чехії.

У Словаччині відвідування школи є обов'язковим для дітей до 16 років. Щоб віддати дитину до школи, потрібно: подати заявку на тимчасовий притулок або «азил» (статус біженця) для дитини; відвідувати дитячий садок, початкову або середню школу (де батьки чи опікуни хочуть, щоб їхня дитина навчалася); надати директору документ, що підтверджує, що відкрито провадження щодо надання тимчасового притулку або «азилу»; згодом, відповідно до рівня освіти та рівня володіння словацькою мовою, дитина буде зарахована на відповідний рік, а також для неї будуть організовані мовні курси. Міністерство освіти, молоді та спорту Словацької Республіки створило сайт для допомоги дітям та студентам з України, на якому є вся інформація про школи, де відразу можна почати навчання.

У Німеччині, якщо дитині виповнилося 6 років, вона повинна відвідувати школу. Доки

учень ще не розмовляє німецькою мовою, він спочатку відвідує вітальний клас, щоб набути мовних навичок. Після цього дитина перейде у звичайний клас і братиме участь у звичайних заняттях та повсякденному шкільному житті.

Один з найвищих показників відвідування в Ірландії – там у школи ходять 97 % українських дітей. У Румунії теж відносно високі показники – 83 %, у Франції – 69 %, а в Німеччині та Австрії – по 63 %. Натомість один з найнижчих показників у Молдові – лише 8 % українських дітей-біженців відвідують там школи. Також низькі показники в Хорватії та Великій Британії – 16 % та 17 % відповідно. Утім, це не означає, що йдеться про повну відсутність освіти. Відомо, що близько 57 % українських біженців, які не відправили своїх дітей до місцевих шкіл, зробили це через дистанційне навчання за українськими програмами.

Станом на січень 2025 р. майже 356 тис. українських дітей навчалися одночасно у двох школах: дистанційно – в українській, та очно – за кордоном. У МОН переконані, що здобуття освіти українськими дітьми, які перебувають за кордоном, одночасно за двома освітніми програмами: дистанційно – за українською та очно – за програмами країн перебування – створює дуже велике навантаження для учнів. Щоб його зменшити і водночас допомогти українським дітям лишатися в українському контексті, МОН запровадило українознавчий компонент, що передбачає вивчення українськими дітьми за кордоном української мови та літератури, історії, основ правознавства, географії у дистанційному форматі в українських школах. Оцінки ж із решти дисциплін у закордонних закладах можна перезарахувати в Україні за розробленою МОН шкалою.

МОН акцентує на тому, що «з початку широкомасштабної війни розширила свою спроможність Міжнародна українська школа (МУШ)», де нині на екстернатній формі зареєстровано 8877 учнів. Діти, які перебувають за кордоном і навчаються в МУШ, після закінчення школи отримують свідоцтво про загальну середню або повну загальну середню освіту державного зразка. Завдяки цьому

випускники можуть продовжити навчання в українських ЗВО, профтехзах і закладах фахової передвищої освіти.

Проте загалом актуальність унормування питання їхньої освіти не викликає сумнівів. Новації, що наберуть чинності вже влітку 2025 р., передбачають:

- визнання освіти, здобутої в офіційних школах інших держав – українські діти, які відвідують державні чи приватні школи за кордоном, зможуть зараховувати результати навчання в Україні без необхідності проходження додаткових тестувань;

- легалізацію результатів навчання у неформальних освітніх осередках – це стосується українських шкіл, створених за ініціативи батьків і педагогів у країнах перебування;

- автоматизацію та спрощення процедури підтвердження рівня знань дітей після повернення в Україну, цей процес стане чітко регламентованим і унормованим законом.

Водночас документ робить виняток для освітніх закладів, розташованих у Російській Федерації: законопроект не поширюється на школи, що працюють на території країни-агресора.

Ініціатор законопроекту голова Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій С. Бабак пояснив, що завданням розробників документа стало, як мінімум, залишити тісний зв'язок з освітньою системою України, щоб вони мали змогу повернутися на Батьківщину після нашої перемоги.

Після початку війни українці, які виїхали за кордон, почали створювати центри і простори, де навчали і соціалізували наших школярів, але наше законодавство їх не визнавало. Адже існуючий до цього часу механізм визнання результатів навчання, здобутих шляхом формальної та/або неформальної освіти, спрямований на забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії кожної особи в межах України і був недостатнім і неадекватним для визнання результатів навчання громадян України, які здобувають відповідні знання, вміння, навички та інші компетентності у суб'єктів освітньої діяльності, що розташовані

за кордоном. Новий законопроект цей недолік усунув і тепер громадяни України мають право на визнання результатів навчання, здобутих ними шляхом формальної та/або неформальної освіти у суб'єктів освітньої діяльності, що розташовані за кордоном. Порядок затвердження освітніх документів визначатиме Кабінет Міністрів України.

Ухвалені зміни в умовах, коли значна частина громадян України продовжують проживати (перебувати) та здобувати повну загальну середню освіту за кордоном, відкриває нові можливості для швидкої організації мережі освітніх та культурних центрів за кордоном, що має важливе значення для підтримки українських дітей. Визначення правових підстав для таких ініціатив є кроком до адаптації української освіти до умов війни та надання необхідної підтримки школярам.

За словами одного з учасників робочої групи, яка працювала над законопроектом, директора Варшавської суботньої школи О. Пустового, законодавче затвердження права громадян України на визнання їхніх результатів навчання, здобутих за кордоном, є принциповим моментом, адже раніше це питання регламентувалося підзаконними актами, такими як накази Міністерства освіти, листи Міністерства освіти, рекомендації Міністерства освіти. Другим важливим аспектом є законодавче визнання досягнень, «здобутих шляхом формальної та/або неформальної освіти». Адже до цього часу була можливість зарахувати оцінки тільки із зареєстрованих шкіл (тих, що мали ліцензію або українську, або країни проживання дитини) і сам процес визнання оцінок залишався нерегламентованим.

За словами іншої учасниці робочої групи, директора Варшавської української школи О. Колесник, з початком повномасштабної війни у приймаючих країнах було засновано багато українських освітніх осередків (шкіл повного дня, суботніх чи недільних шкіл), які не мають формального статусу школи. Тож до ухвалення цього законопроекту їхні учні були позбавлені права на перезарахування результатів навчання в українських освітніх закладах. Натомість тепер кожен такий осередок, який проводить

навчання для українських дітей за кордоном, зможе подати заявку до МОН, пройти відповідну перевірку й отримати дозвіл на перезарахування результатів навчання.

При цьому реєстрація суб'єктів освітньої діяльності за кордоном у реєстрі МОН України (який буде впроваджений найближчим часом) є добровільним. Водночас офіційне законодавче визнання закордонних українських освітніх осередків, вважає О. Пустовий, є позитивним аспектом визнання роботи суб'єктів української освітньої неформальної діяльності за кордоном.

Таким чином, ухвалений законопроект, на думку експертів, є позитивним кроком і для потенційних охочих повернутися до України, і для тих, які залишаються за кордоном, а продовжують своє навчання в українських освітніх центрах.

У Міністерстві освіти і науки України вже розробили і організували громадське обговорення проекту постанови Кабінету Міністрів України, який окреслює механізм визнання результатів навчання, здобутих у закордонних закладах освіти і передбачає створення переліку суб'єктів освітньої діяльності за кордоном. За інформацією МОН, ця постанова є наступним кроком у реалізації змін до Закону про повну загальну середню освіту щодо визнання результатів навчання, здобутих громадянами України за кордоном. У відомстві наголошують, що вона є ключовим етапом, що сприяє поверненню українських громадян та допомагає їм успішно реінтегруватися в Україні. Постанова передбачає оптимізовану процедуру визнання результатів навчання для дітей, які здобувають формальну освіту за кордоном, а також спрощений механізм визнання для дітей, які вчаться в закладах неформальної освіти з українознавчим компонентом.

Міносвіти також запрошує скористатись платформою електронної демократії e-DEM, де можна внести свої пропозиції до постанови. Після реєстрації користувачі платформи можуть долучитись до обговорення та залишити коментар у спеціальному полі або надіслати відгук. За словами ініціаторів обговорення, e-DEM «забезпечує відкритий та прозорий діалог, де кожен може не лише висловити

свою думку, а й ознайомитися з аргументами інших учасників». Як обіцяє МОН, надані користувачами пропозиції будуть узагальнені у звіті, який стане основою для подальшого доопрацювання проєкту постанови.

Раніше Міністерство освіти і науки України вже рекомендувало українським школам враховувати результати успішності дітей, які через військову агресію Росії вчаться за кордоном. Тоді йшлося про результати з тих предметів, які дублюються в іноземних та українських навчальних закладах. Для цього потрібно було надати довідку зі закладу, де дитина навчалася поза межами України. Також передбачено, що з таких предметів, як українська мова, література та історія України, учні мають додатково пройти оцінювання онлайн та отримати річну оцінку. Міністр освіти і науки України О. Лісовий зазначав, що учні, які не мають довідки з закордонної школи, повинні будуть скласти додаткове оцінювання. Для учнів 5–8 та 10-го класів воно може проводитися навіть у форматі 2-бальної шкали, тобто вчитель зазначатиме – чи склали іспит, чи ні.

Попри позитивні зміни, новий Закон передбачає і певні виклики, які потрібно буде вирішувати в процесі його реалізації:

- необхідність розробки чітких критеріїв визнання освіти. Важливо визначити, які саме навчальні програми та методи оцінювання будуть відповідати українським стандартам;
- інтеграція учнів у систему освіти після повернення. Школам доведеться розробити механізми адаптації дітей, які навчалися за іншими програмами;
- фінансування та підтримка українських освітніх осередків за кордоном. Хоча Закон дає їм офіційний статус, питання їхньої матеріальної підтримки залишається відкритим.

Як зазначає заступник директора Національного інформаційного центру академічної мобільності ENIC Ukraine Н. Науменко, забезпечення доступності української освіти для дітей, які виїхали за кордон, можливості навчання за українськими програмами, а також можливості після навчання в іноземному закладі продовжити освіту в

Україні збільшать шанси на повернення тих, хто через війну виїхав зі своєї країни.

До цього часу визнання результатів освіти, здобутої за кордоном, визначалось «Методичними рекомендаціями щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» (Наказ МОН від 15.05.2023 р. № 563). Рекомендації надавали максимально широкий спектр можливостей для закладів загальної середньої освіти використовувати документи, на підставі яких можливе зарахування учня до закладу освіти. Це – інформаційні довідки, річне оцінювання за формою, обраною закладом освіти, та інші можливості.

Відповідно до Методичних рекомендацій МОН, якщо учень здобув базову або повну загальну середню освіту за кордоном, то застосовувалася процедура визнання.

Якщо випускник не планує продовжувати освіту в Україні на рівнях професійної (професійно-технічної) освіти, фахової передвищої або вищої освіти, то в законодавстві немає вимоги щодо проходження процедури визнання іноземного документа про освіту. Потреба у визнанні виникне, коли власник документа вирішить продовжити навчання.

Якщо випускник планує вступати до закладів професійної (професійно-технічної) освіти, фахової передвищої або вищої освіти, потрібно подати документи на процедуру визнання.

Її здійснює або Міністерство освіти і науки України за участі Центру ENIC Ukraine, або заклад вищої освіти для своїх вступників.

Проте «Положення про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти» (Наказ МОН від 12.01.2016 р. № 8 зі змінами і доповненнями) передбачає можливість організації екстернату для громадян України, які здобували або здобувають повну загальну середню освіту за кордоном. Зарахування або переведення на екстернатну форму навчання можливе протягом усього календарного року.

Зарахування на екстернат може здійснюватися, зокрема, для проходження річного оцінювання або атестації. У такому разі складання індивідуального навчального плану не є обов'язковим, а оцінювання може бути

організоване протягом усього навчального року. Для отримання документів про освіту необхідно пройти річне оцінювання та атестацію, які організовуються закладом освіти.

Проте учні, які завершили здобуття початкової, базової або повної загальної середньої освіти у 2021–2022 рр. та 2022–2023 рр. навчальних роках, звільняються від проходження державної підсумкової атестації. Під дію цих положень підпадають і екстерни, а отже, обов'язковим для них є проходження підсумкового оцінювання із затвердженого переліку предметів. Оцінки, отримані в іноземному закладі освіти, при цьому можуть бути перезараховані. Після проведення підсумкового оцінювання можливе замовлення документа про освіту українського зразка.

Якщо дитина отримала базову середню освіту і планує продовжити навчання в школі, то можливі два варіанти.

Перший – це зарахування на екстернат у 9 клас відповідно до згаданого Положення. А далі – перезарахування результатів навчання за іноземною програмою та підсумкове оцінювання з обов'язкових предметів, які відсутні в іноземному документі про освіту.

Другим, альтернативним варіантом є подача одержаного за кордоном освітнього документа на процедуру визнання і, якщо він буде визнаний на рівні базової середньої освіти, зарахування до 10 класу на підставі іноземного документа і свідоцтва про його визнання в Україні.

Таким чином, для учнів, які закінчили за кордоном навчання на рівнях базової або повної загальної середньої освіти, існує можливість як зарахування на екстернат та отримання українського документа про освіту, так і визнання іноземного документа про освіту.

Якщо іноземний документ не засвідчує рівень базової або повної загальної середньої освіти, він може вказувати період і результати навчання дитини. У такому разі заклад освіти має визначити клас і перевести оцінки з іноземної на українську шкалу оцінювання, здійснити оцінювання з обов'язкових предметів, які відсутні в іноземній програмі. Методичні рекомендації надають досить докладну інформацію про зарахування та

переведення на наступний рік навчання у такій ситуації.

У процедурі визнання перевіряється автентичність документів. Зазвичай документи подаються, засвідчені апостилем або консульською легалізацією. Переклад разом із копією документа засвідчується нотаріусом.

Під час зарахування до закладу загальної середньої освіти таких вимог немає.

Методичні рекомендації також не дають порад щодо засвідчення документів та перекладів. Між тим, вочевидь, школи не завжди матимуть спеціалістів, які зможуть працювати з оригіналами документів різними мовами світу без перекладів.

Тож батькам, які ще перебувають у країні навчання, варто засвідчити документ або апостилем, або консульською легалізацією (залежно від країни). Ця дія підтвердить, що документ є офіційним у країні його видачі, підтвердить підписи і печатки на документі та свідчитиме, що документ є автентичним.

Якщо заклад освіти не має фахівців, які можуть перекласти документ, то варто приймати іноземні документи разом із перекладами. При цьому нотаріально засвідчений переклад – більш надійний варіант, але прийнятним є також засвідчення перекладу печаткою агенції перекладів. Нотаріальне засвідчення перекладів можна зробити як за кордоном, так і в Україні. Дипломатичні та консульські установи України за кордоном також можуть засвідчувати копії документів та переклади.

Під час роботи з оригіналами іноземних документів необхідно звертати увагу на наявність підписів і печаток, а також на дописки та виправлення. Що стосується копій документів, навіть якщо вони засвідчені, варто порівняти їх з оригіналами.

Окреме питання – визначення рівня освіти за іноземним документом.

Тривалість навчання для повної загальної середньої освіти в країнах Європи становить переважно 12–13 років. У різних європейських країнах базова освіта може тривати 7, 8, 9 або навіть 10 класів. Тому назва «базова освіта» в іноземному документі не завжди відповідає рівню базової середньої освіти в Україні. Так

само успішне завершення навчання в 9 класі в іноземному закладі освіти може не відповідати рівню базової середньої освіти у цій країні, а отже, не буде і визнаним на рівні базової середньої освіти в Україні.

Довідка або інший документ про освіту іноземного закладу може не містити інформації про клас, період навчання чи перелік дисциплін з годинами та результатами навчання.

Довідка іноземного закладу освіти, як правило, не міститиме інформації про систему оцінювання. Інформацію необхідно знайти на офіційних ресурсах країн навчання або міжнародних організацій. Описи окремих систем освіти інших країн опубліковано на сайті ENIC Ukraine.

Через різницю в системах освіти дитина може втратити рік навчання. Адже іноземні заклади освіти часто зараховують іноземців, у т. ч. українців не в наступний клас, а в такий самий, у якому вони вже навчалися в Україні. Цей повторний рік дається на вивчення мови та на адаптацію учня до нових умов і середовища. Отже, український заклад освіти має подивитися перелік дисциплін, а можливо і вивчених тем, щоб визначити, в який клас можна зарахувати учня, які дисципліни можна перезарахувати. Єдина можливість не втратити рік – це проходження екстернату.

Також може бути проблемою відсутність аналогу підсумкового оцінювання або атестації в іноземному закладі освіти.

Такий іноземний документ може не надавати його власнику права продовжувати навчання на наступному рівні. Значить, документ не може бути визнаний і в Україні. Прикладом може бути відсутність матурального іспиту (підсумкового екзамену) після закінчення школи в Польщі. У таких випадках також варто використовувати можливість зарахування учня на екстернат та видачі українського документа про освіту.

Іншою важливою проблемою, яка постає перед українськими закладами освіти, є проблема оцінки рівня знань учнів і студентів, які раніше навчалися за кордоном. Це можуть бути громадяни України, котрі певний час отримували знання в іноземних закладах освіти і повертаються додому, а також іноземці,

що планують продовжити своє навчання в Україні. Оцінювання знань в інших країнах здійснюється за шкалами, які відрізняються від українських.

Слід зазначити, що в Україні відсутні будь-які законодавчі акти, які б регулювали співвідношення національної системи оцінювання з іноземними системами. Перерахунок варто здійснювати на підставі аналізу інформації з офіційних джерел щодо системи оцінювання в різних країнах та зіставлення цих систем оцінювання з українською шкалою.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 04.09.2000 р. № 428/48 «Про запровадження 12-бальної шкали оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти», у нас діє 12-бальна шкала (система) оцінювання навчальних досягнень учнів, що включає чотири рівні:

- початковий (1, 2, 3 бали);
- середній (4, 5, 6 балів);
- достатній (7, 8, 9 балів);
- високий (10, 11, 12 балів).

В іноземних країнах використовуються різні системи оцінювання.

Системи оцінювання можуть бути:

- цифрові, тобто такі, в яких оцінки зазначаються цифрами. Для оцінювання можуть використовуватися як цілі числа, так і десяткові дроби. Наприклад, в Естонії оцінки зазначаються цілими числами, а в Болгарії – у вигляді десяткового дроби;

- літерні, в яких оцінки зазначаються літерами. Така система діє, наприклад, у Швеції та США;

- літерно-цифрові, в яких оцінки зазначаються комбінацією літер та цифр. Така шкала використовувалась, наприклад, в Ірландії до 2017 р. Подібні системи діють також в Нигерії, Гані та Індії;

- відсоткові, де оцінки зазначаються у вигляді відсотків, як правило, за 100-бальною шкалою. Така система застосовується для оцінки знань учнів під час складання випускних іспитів у Польщі та Естонії. 100-бальна шкала також використовується в Туреччині, деяких провінціях Канади і в закладах вищої освіти Великої Британії.

Оцінки можуть зазначатись і словами. Найчастіше у подібних випадках є відповідність цифровій або літерній шкалі. Наприклад, у документах про початкову та середню освіту Польщі використовується саме така система, що корелюється з офіційною 6-бальною шкалою. У деяких країнах можуть використовуватися одночасно кілька шкал, які співвідносяться одна з одною. До прикладу, у США одночасно можуть застосовуватися 100-бальна та літерна шкали.

Слід зазначити, що на різних етапах навчання можуть використовуватись і різні шкали оцінювання:

1. У Польщі використовується 6-бальна шкала оцінювання (зазвичай оцінки зазначаються словами), іспити на атестат зрілості оцінюються за 100 % шкалою, а у вищій освіті використовується 5-бальна шкала, що містить як цілі числа, так і дробові.

2. У Німеччині використовується 6-бальна шкала в середній школі, а іспити на отримання повної загальної середньої освіти оцінюються за 15-бальною шкалою.

3. У Великій Британії іспити на свідоцтво General Certificate of Secondary Education (базова освіта) оцінюються за 9-бальною шкалою, іспити на свідоцтво General Certificate of Education Advanced Level (повна загальна середня освіта) – за літерною шкалою. Заклади вищої освіти, як правило, використовують відсоткову 100-бальну шкалу.

4. У Греції для оцінювання знань середньої освіти використовується 20-бальна шкала, а для вищої освіти – 10-бальна.

Окрім того, треба зважати на те, що різні іноземні країни мають різні визначення шкали оцінювання. Так, у Польщі та Німеччині для оцінювання знань на рівні початкової та базової освіти використовується 6-бальна шкала оцінювання, проте найвищий бал у Польщі – «6», а в Німеччині – «1».

Більшість іноземних шкал, як і українські, мають кілька рівнів оцінювання. Кожен рівень може бути представлений у вигляді конкретної оцінки або діапазоном оцінок.

Так, у системі середньої освіти Франції кожен рівень знань представлений певним

діапазоном оцінок за 20-бальною шкалою: 16–20 – «дуже добре», 14–15 – «добре», 12–13 – «досить добре», 10–11 – «задовільно», 0–9 – «незадовільно».

Окрім того, системи оцінювання в різних країнах, прохідні бали та інші параметри можуть змінюватися. Тому варто перевіряти актуальність цієї інформації на офіційних сайтах.

Підсумовуючи сказане, можна зазначити, що однією з головних проблем для українських сімей за кордоном є адаптація дитини до нової системи освіти без втрати зв'язку з українською програмою. Батькам важливо розуміти, як поєднати навчання в місцевій школі та дистанційне навчання в Україні, які права має їхня дитина та як легалізувати документи.

Законопроект № 12375 має на меті створити правові підстави для врегулювання процесу визнання освіти, здобутої громадянами України за кордоном. Це може бути нова можливість для тих, хто здобуває освіту за межами України і дає змогу легше інтегрувати такі освітні результати в українську освітню систему. Позаяк відсутність правового механізму визнання їхньої освіти, здобутої за межами України, створювала чимало труднощів для родин.

Тож ухвалення законопроекту № 12375 сьогодні має важливе значення для тих українських учнів, які зараз перебувають за межами України. Більшість з них, як свідчать статистичні дані Міністерства освіти і науки щодо навчання школярів за кордоном за січень 2025 р., не використовують запропоновану МОН полегшену форму навчання з українознавчим компонентом. Це ускладнює українським школярам повернення в українську систему освіти.

Новий Закон сприятиме збереженню освітнього рівня українських дітей, їхньому праву на повну загальну середню освіту та інтеграції в українську систему після повернення на Батьківщину. Запроваджені зміни дадуть змогу зберегти єдність української освітньої системи, підтримати дітей-біженців та забезпечити їм можливість продовжити навчання в Україні без зайвих перешкод.

Ухвалення цього Закону сприятиме збереженню зв'язку українських вимушених мігрантів з рідною освітньою системою, полегшенню адаптації після повернення в Україну.

Прийняття цього Закону має кілька вагомих переваг для української освіти та суспільства:

- психологічний комфорт дітей та їхніх сімей. Освітня невизначеність могла спричинити стрес для родин, які опинилися в нових країнах. Зрозумілий механізм визнання навчання дасть змогу уникнути додаткового тиску на дітей;

- підтримка української ідентичності. Українські школи за кордоном не лише дають знання, а й допомагають дітям зберігати зв'язок з рідною мовою, культурою та історією;

- полегшення повернення в українську систему освіти. Діти, які захочуть продовжити навчання в Україні, не стикатимуться з бюрократичними труднощами та необхідністю повторного підтвердження своїх знань;

- збереження потенціалу українських педагогів. Багато українських учителів, які виїхали за кордон, знайшли можливість працювати в неформальних навчальних осередках. Закон допоможе їм офіційно інтегрувати свою діяльність у загальну систему освіти;

- посилення міжнародної співпраці. Визнання освіти, здобутої за межами України, може стати основою для налагодження тіснішої співпраці з іноземними навчальними закладами.

Тож ухвалений Верховною Радою України Закон є важливим кроком у напрямі підтримки українських дітей, які вимушено здобувають освіту за кордоном. Він не лише полегшить їхню інтеграцію у вітчизняну систему освіти, а й допоможе зберегти зв'язок із рідною мовою та культурою.

Збереження освітніх можливостей для українських школярів навіть у складних умовах міграції є стратегічно важливим завданням. Завдяки прийнятому Закону, діти зможуть безперешкодно продовжувати навчання та розвиватися, що сприятиме їхньому поверненню на Батьківщину в майбутньому

*(Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Офіційний вебпортал парламенту України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4265-20#Text>); Українська правда (<https://life.pravda.com.ua/society/osvitniy-komitet-rekomenduye-radi-viznati-rezultati-navchannya-ukrajinskih-ditey-za-kordonom-306098/>); Судово-юрідична газета (<https://sud.ua/uk/news/publication/324195-rada-prinyala-zakon-o-priznanii-rezultatov-obucheniya-poluchennykh-grazhdanami-ukrainy-za-granitsey>); <https://sud.ua/uk/news/laws/325653-vladimir-zelenskiy-podpisal-zakon-o-priznanii-rezultatov-obucheniya-poluchennykh-ukraintsami-za-granitsey>); РБК-Україна (<https://www.rbc.ua/rus/news/rada-zatverdila-viznannya-rezultativ-navchannya-1740577354.html>); <https://www.rbc.ua/rus/news/ukrayinski-shkolyari-kordonom-de-krashche-1725348761.html>); <https://www.rbc.ua/rus/news/ukrayintsyam-sprostyat-viznannya-osviti-zdobutoyi-1736248809.html>); *Наш вибір* (<https://naszwybir.pl/rezultaty-navchannya-uchniv-za-kordonom-vyznavatymut-v-ukrayini/>); *Всеукраїнський Собор* (<https://sobor.com.ua/news/navchannya-31>); *Антидискримінаційний центр «Меморіал»* (https://adcmemorial.org/uk/novina-uk/stanovishhe-ditej-z-ukra%D1%97ni-vkra%D1%97nah-%D1%94vropi-pislya-24-lyutogo-2022-roku/#21_Dostup_do_osviti_krainah_Evropi); *Освіта.ua* (<https://osvita.ua/school/94168/>); https://osvita.ua/school/94018/#google_vignette); *Нова Українська школа* (<https://nus.org.ua/2025/02/27/minosvity-initsiyovalo-gromadske-obgovorennya-poryadku-vyznannya-rezultativ-navchannya-za-kordonom/>); <https://nus.org.ua/2025/02/05/majzhe-356-tysyach-ukrayinskyh-ditej-navchayetsya-odnochasno-u-dvoh-shkolah-dystantsijno-v-ukrayinskij-i-ochno-za-kordonom-ton/>); *Національний інформаційний центр академічної мобільності ENIC UKRAINE* (https://enic.in.ua/attachments/%D0%94%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%81%D1%82%20ENIC%20Ukraine_%D0%B6%D0%BE%D0%B2%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%8C_%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82-%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B4%202023_.pdf); *Газета Дейком* (<https://daycom.com.ua/news/viznannya-rezultativ-navchannya-ukrajinskih-ditey-za-kordonom-shcho-zminyuije-noviy-zakon>).*

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Досвід збереження культурної спадщини в Японії та КНР при надзвичайних ситуаціях: нормативно-правовий аспект

Надзвичайні ситуації часто призводять до руйнування не тільки матеріальних цінностей, а й культурної ідентичності народів. Азія, як регіон з великою кількістю унікальних культур, особливо вразлива до таких втрат. Тому важливим буде розглянути приклади країн Азії, їх підхід до збереження культурної спадщини під час надзвичайних ситуацій.

Слід зазначити, що загальний огляд зарубіжного досвіду захисту культурної спадщини під час надзвичайних ситуацій представлений у статті О. Симоненко [9], що, у свою чергу, дає змогу глибше зрозуміти, як різні країни та регіони підходять до вирішення проблеми збереження культурної спадщини в надзвичайних ситуаціях, які спільні риси та відмінності існують між ними.

Проте в цьому аналізі зосередимо увагу на прикладі таких двох країн Азії як Китай та Японія. Зокрема тому, що ці країни мають високу вразливість у плані збереження культурної спадщини, адже їм загрожують землетруси, виверження вулканів, цунамі, тайфуни, повені, зсуви, пожежі та ін. Відповідно висока вразливість, властива цим країнам та їх культурній спадщині, спонукала до створення надійної системи захисту, що включає як законодавчі ініціативи, так і заходи щодо протидії шкоди, заподіяної багатьма різними видами стихійних лих на основі одержаних уроків. З цього приводу Бернард Фейлден, ексдиректор Міжнародного центру вивчення збереження та реставрації культурних цінностей (ICCROM) (під час свого мандату він очолював заходи щодо захисту та аварійного відновлення культурної спадщини після землетрусів), вдало зауважив: «...Кожен землетрус повинен стати ще однією важливою главою в нашому здобутку знань. Необхідно досліджувати ремонт і реконструкцію після останнього землетрусу. Потрібно постійно навчатися на помилках, і

ми завжди повинні пам'ятати, що живемо між двома землетрусами» [3].

Для запобігання стихійним лихам в Азії у 1998 р. було створено Азіатський центр зменшення ризику стихійних лих (Asian Disaster Reduction Centre (ADRC)). Центр працює над питаннями ліквідації наслідків стихійних лих у своїх країн-членів. На вебсайті Центру ADRC (ADRC – <https://www.adrc.asia/>) можна знайти інформацію про останні стихійні лиха в Азії та інших регіонах світу. Центр ADRC сприяє співпраці в дослідженнях щодо зниження ризиків стихійних лих і розробляє навчальні програми з питань інформації щодо їх запобігання.

Відразу зазначимо, що в країнах Азії не існує єдиного універсального підходу до захисту культурних цінностей у надзвичайних ситуаціях. Тому країни Азії, як і країни інших континентів, мають власні законодавчі норми в цій сфері.

Наприклад, Китайська Народна Республіка все ще перебуває в процесі ухвалення необхідних рішень та законів. При цьому в Китаї у галузі профілактичного збереження музейних колекцій досягнуто певного технологічного прогресу. Зокрема, проведено дослідження, спрямоване на сейсмічний захист колекцій Музею Куанчжоу, та встановлено ефективний та довгостроковий профілактичний механізм із системою моніторингу сейсмічного захисту. Цей проект є першою практикою таких досліджень у південно-східному узбережжі [1]. Серед досягнень у цій сфері КНР називає реформу системи управління надзвичайними ситуаціями та створення Міністерства управління надзвичайними ситуаціями (MEM), сприяння розробці та перегляду пакета законів і нормативних актів щодо управління надзвичайними ситуаціями та планів реагування на надзвичайні ситуації. Серед визначених пріоритетів – залучення зацікавлених сторін для участі в просуванні

ІТ-технологій у розвитку управління надзвичайними ситуаціями та інтенсивний розвиток інформаційної інфраструктури та інформаційних систем, всебічне підвищення здатності до моніторингу, раннього попередження та екстреного реагування; тоді як практичні кроки передбачають загальнодержавне дослідження сейсмічно активних розломів і оновлення «до шостого покоління» національної карти сейсмічного зонування; організацію ризикових обстежень метеорологічних лих, укладення карт розподілу ризиків та їх оцінку на різних масштабах; покращення інфраструктури в міських та сільських районах для запобігання лихам (використання громадських закладів, таких як школи, лікарні, спортивні зали, бібліотеки) [4].

Водночас у Китаї існує основний законодавчий акт у сфері захисту культурної спадщини – Закон Китайської Народної Республіки про захист культурної спадщини (1982 р., із поправками). Існує також безліч правових інструментів і спеціальних положень, прийнятих місцевими органами влади та органами влади протягом багатьох років. Деякі з цих положень були розроблені у співпраці з іноземними інституціями, такими як «Принципи збереження пам'яток спадщини в Китаї», які були сформульовані у співпраці з Інститутом Гетті з питань консервації та колишньою Австралійською комісією з питань спадщини» [5]. Як бачимо, Китай демонструє всебічний підхід покращення своєї системи захисту та збереження культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій.

Доволі цікавий підхід простежується в Японії, яка розташована в зоні сейсмічної активності, має особливий рельєф і клімат, вона належить до країн, найбільш схильних до стихійних лих та демонструє високий рівень готовності до ефективного реагування на надзвичайні події (землетруси, цунамі, зсуви ґрунту тощо).

Японію, без сумніву, можна назвати країною, яка найбільше та найкраще досліджує і впроваджує запобіжні заходи щодо природних катастроф, оскільки японські острови знаходяться на вулканічному і сейсмічному поясі.

Ця країна особливо активно використовує технологічні рішення для полегшення збереження та охорони своїх об'єктів спадщини, застосовуючи досягнення цифрових технологій.

Основу законодавства, яке визначає охорону культурної спадщини в Японії, становлять два основні закони: Закон про охорону культурної спадщини та Закон про основні заходи протидії стихійним лихам.

Закон про охорону культурної спадщини, прийнятий у 1950 р., узагальнює існуючі закони та нормативи щодо захисту культурної спадщини в єдину систему. «Закон також визначає механізми захисту за участю національного уряду, місцевих органів влади та власників культурної спадщини. Зміни до Закону про охорону культурної спадщини, внесені в квітні 2019 р., передбачають, що префектурні уряди повинні розробити всебічні загальні принципи збереження та використання культурної спадщини, включаючи управління цифровими правами, а муніципальні уряди повинні розробити місцеве планування збереження та використання культурної спадщини. Зміни передбачають, що департамент, відповідальний за культурну спадщину, може бути переданий до адміністративних департаментів, окрім управлінь освіти» [6].

Проте фундаментальним законодавчим актом, пов'язаним з управлінням та реагуванням на стихійні лиха в Японії, є Закон про основні заходи протидії стихійним лихам. Він був прийнятим у 1961 р., але постійно переглядався та змінювався. Цей Закон чітко визначив ролі та обов'язки щодо зниження ризику стихійних лих на національному та місцевому рівнях управління заходами реагування на стихійні лиха в Японії. Його метою є сприяння всебічному плануванню та управлінню діями на випадок стихійних лих, зокрема: «... планування заходів реагування на стихійні лиха, підготовку до стихійних лих, реагування на надзвичайні ситуації, спричинені стихійними лихами, та фінансові заходи для покриття витрат на підготовку та відновлення» (Tanaka 2008).

Важливою частиною цього Закону є Базовий план реагування на стихійні лиха. Це базова

модель, яку використовуватимуть менеджери з реагування на стихійні лиха на центральному, префектурному та місцевому рівнях для розробки своїх планів...» [2].

Також Законом про основні заходи протидії стихійним лихам було створено Центральну раду з управління катастрофами, яка відповідає за формування національної політики та діє як національний координаційний орган Управління ризиками стихійних лих (DRM). Головою Центральної ради з управління катастрофами є прем'єр-міністр, а до її складу входять весь кабінет міністрів (включаючи міністра з питань управління катастрофами), керівники визначених державних установ (таких як Банк Японії, Японський Червоний Хрест, державні телерадіомовні і телекомунікаційні компанії) та предметні експерти. Рада відіграє провідну роль у здійсненні таких видів діяльності:

- розроблення та координація виконання Основного плану управління катастрофами, який є головним планом заходів щодо зниження ризику стихійних лих у Японії;
- розроблення та координація виконання національних планів реагування на надзвичайні ситуації;
- надання консультацій та порад, зокрема у відповідь на запити прем'єр-міністра або міністра з питань управління катастрофами.

Як перша довготривала цілісна правова база, Закон про заходи протидії стихійним лихам відіграє ключову роль у зниженні ризику стихійних лих у Японії, і він постійно переглядається та переробляється на основі уроків, отриманих після масштабних природних катастроф [10].

Серед інституцій в управлінні заходами реагування на стихійні лиха в Японії слід виділити Бюро запобігання стихійним лихам та Національне агентство земельного управління. «Ці дві агенції разом з Канцелярією Кабінету Міністрів утворюють найближчий аналог японської FEMA. Канцелярія Кабінету Міністрів в основному допомагає розробляти законодавство та плани реагування на стихійні лиха. Бюро запобігання стихійним лихам головним чином займається заходами щодо пом'якшення наслідків стихійних лих.

Національне агентство земельного управління опікується всіма питаннями стихійних лих, пов'язаними зі стабільним розвитком (наприклад, використанням ресурсів) (Britton 2007)» [2].

Багато дослідників цієї сфери сходяться в думках, що Японії необхідно, використовуючи свій досвід, надавати допомогу іншим країнам. Зокрема, як зазначає Марк С. Форні, провідний спеціаліст з управління ризиками стихійних лих, «без сумніву, Японія є найкращою в цій галузі знань. Навчання японській ефективній і контекстуальній системі управління надзвичайними ситуаціями важливо для всіх країн, щоб побачити, як теорія реалізується на практиці» [8].

Безсумнівно, уроки з досвіду цієї країни можуть бути адаптовані та використані іншими країнами для збереження власної спадщини.

Проте і в самій Японії акти та законодавчі положення постійно переглядаються, вдосконалюються та впроваджуються на основі досвіду та уроків, отриманих з кожної катастрофи.

Отже, дослідження досвіду Японії та Китаю в збереженні культурної спадщини під час надзвичайних ситуацій виявило ряд важливих аспектів. Правова база обох країн демонструє високий рівень уваги до захисту культурних цінностей, проте їхні підходи мають суттєві відмінності. Японія, спираючись на багатовікові традиції збереження культурної спадщини, розробила детальну систему законодавчих актів та інституцій, що забезпечують швидке реагування на надзвичайні ситуації. Китай зі свого боку робить акцент на централізованому управлінні процесом відновлення культурних об'єктів. Обидві країни успішно застосовують сучасні технології для документування та збереження культурної спадщини, проте залишаються актуальними питання міжнародної співпраці та інтеграції досвіду інших країн (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: 1. Jie Qin, Botao Ma, Maomao Song, Mansheng Zhang, Zhizhong Guan, Ling Zhang and Jiaqi Ge Preventive Seismic Protection Technologies to Museum Collections: Quanzhou Museum of*

China Case Study. 2nd International Conference on Computer Modeling, Simulation and Algorithm. Journal of Physics: Conference Series 1624 (2020) 042073. doi:10.1088/1742-6596/1624/4/042073 (дата звернення: 29.04.2024 р.)

2. Greer A. *Earthquake Preparedness and Response: Comparison of the United States and Japan. Leadership and Management in Engineering. July 2012, № 12 (3): С. 111 125. URL: <https://ascelibrary.org/doi/pdf/10.1061/%28ASCE%29LM.1943-5630.0000179> (дата звернення: 30.06.2024 р.)*

3. Feilden, Bernard M. *Between Two Earthquakes: Cultural Property in Seismic Zones. Rome; Marina del Rey, CA: ICCROM; Getty Conservation Institute. 1987. URL: http://hdl.handle.net/10020/gci_pubs/between_two_english. (дата звернення: 31.07.2024 р.)*

4. *National Emergency Management System Plan during the 14th Five-Year Plan Period. URL: <https://www.mem.gov.cn/zl/202208/P020220823583813558584.pdf>. (дата звернення: 15.07.2024 р.)*

5. Gruber S. *Protecting China's Cultural Heritage Sites in Times of Rapid Change: Current Developments, Practice and Law. Asia Pacific Journal of Environmental Law, Vol 10. August 2008, 10 (3). URL: https://www.researchgate.net/publication/228134000_Protecting_China's_Cultural_Heritage_Sites_in_Times_of_Rapid_Change_Current_Developments_Practice_and_Law. (дата звернення: 31.07.2024 р.)*

6. *Resilient Cultural Heritage Learning from the Japanese Experience. URL: https://www.gfdrr.org/sites/default/files/publication/Japan_Resilient_Cultural_Heritage.pdf. (дата звернення: 18.06.2024 р.)*

7. *Emergency Preparedness and Response (EP&R) Case Study of Japan. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099735008052217233/pdf/P1650570af2f8f0910beb40b95f8d6dcefd.pdf>. (дата звернення: 02.07.2024 р.)*

8. Marc S. Forni, *Sharing Japanese Expertise in Emergency Preparedness and Response (EP&R) Systems at National and Local levels. World Bank Group. October 13, 2017. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2017/10/12/sharing-japanese-expertise-in-emergency-preparedness-and-response-systems-at-national-and-local-levels>. (дата звернення: 02.07.2024 р.)*

9. Симоненко О. Аналіз зарубіжного досвіду у сфері збереження культурної спадщини під час надзвичайних ситуацій: нормативно-правовий аспект // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2024. Вип. 73. – С. 387 409.

10. *Emergency Preparedness and Response (EP&R) Case Study of Japan. [in English]. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099735008052217233/pdf/P1650570af2f8f0910beb40b95f8d6dcefd.pdf>. (дата звернення: 02.07.2024 р.)*

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Lv.ua»

Про автора: Дмитро Лубінець, уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Допомога при народженні дитини: чому українці, які виїхали за кордон, не можуть отримати виплати?

За даними УВКБ ООН, через збройну агресію Російської Федерації проти України понад 6,9 млн українців були змушені виїхати з країни у пошуках тимчасового міжнародного захисту.

Станом на лютий 2025 року, у період з 24 лютого 2022 року в державах Європи зареєстровано понад 6,3 млн українських громадян, як особи, що потребують тимчасового міжнародного захисту. Поза межами Європи перебувають ще майже 560 тисяч українських громадян.

Як держава може покращити підтримку громадян України, які перебувають за кордоном?

Україна, як держава, не може залишатись пасивною у питанні захисту прав своїх громадян за кордоном. Забезпечення належної комунікації та моніторингу стану прав українських громадян незалежно від країни їх перебування є невід'ємним обов'язком держави. У зв'язку з цим, постає нагальна потреба в комплексному вивченні їхнього становища та формулюванні стратегічних рішень.

На цей момент громадяни України, які перебувають за кордоном, фактично позбавлені можливості отримати допомогу при народженні дитини через певні вимоги до попереднього місця реєстрації та строків подання документів.

Допомога при народженні дитини є одним із видів державної соціальної підтримки сімей з дітьми в Україні. Виплата здійснюється відповідно до норм Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та інших нормативно-правових актів. Проте громадяни України, які перебувають за кордоном, часто стикаються з проблемами отримання цієї допомоги.

За даними Міністерства соціальної політики України, протягом 2024 року 6573 особи зверталися з заявою щодо призначення державної допомоги на дитину, яка народилась за кордоном, з яких 6165 заяв було розглянуто позитивно, 347 заяв за розглядом яких було надано відмову в призначенні виплат, ще 61 заява знаходиться в роботі компетентних органів.

Серед основних причин у прийнятті рішення щодо відмови в задоволенні клопотання одного з батьків щодо надання державної допомоги є порушення законодавчо визначених термінів, протягом якого батьки мають право звернутись за допомогою.

Проте при детальному вивченні ситуації з наданням відмов у призначенні державної допомоги було встановлено, що основна причина відмови полягає в тому, що орган соціального захисту населення за місцем проживання заявника, які зареєстровані на тимчасово окупованих територіях, не здійснює своїх повноважень, а відповідного органу на території України не визначено на момент розгляду звернення.

Звернення громадянки України щодо допомоги при народженні дитини

До мене звернулась громадянка України, яка у зв'язку зі збройною агресією РФ була змушена виїхати з Маріуполя та переміститись до Бельгії, де народила сина, який в установленому законом порядку через консульські установи отримав громадянство України.

Згідно з абзацом першим пункту 12 Порядку призначення та виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1751 (зі змінами), допомога при народженні дитини призначається за умови, що звернення за її призначенням надійшло не пізніше ніж через 12 календарних місяців після народження дитини. Так, заявниця протягом

* Збережено стиль і граматику оригіналу

встановленого терміну неодноразово письмово зверталась до державних органів України для отримання допомоги, однак отримувала лише роз'яснення про те, що орган соціального захисту населення за місцем її проживання не здійснює свої повноваження, а відповідного органу на території України не визначено.

Яка роль Офісу Омбудсмана у врегулюванні питань соціальної допомоги українцям за кордоном?

Офіс Омбудсмана постійно працює над врегулюванням питань, з якими стикаються українці, які вимушено виїхали за кордон через війну.

Врегулювання цієї проблеми потребує внесення змін до законодавства та адаптації процедур до сучасних умов, які б відповідали міжнародним стандартам соціального захисту.

Відтак, з метою врегулювання відповідного питання я звертався до Міністерства соціальної політики України з пропозицією внести зміни до Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року №1751. Так, Мінсоцполітики зазначає про розроблення проекту постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо порядку призначення і виплати соціальної допомоги, виготовлення бланків посвідчень і забезпечення рішень суду».

Проте Мін'юстом не підтримано положення відповідного проекту, оскільки у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» щодо продовження строків звернення за призначенням державної допомоги сім'ям з дітьми на період дії воєнного стану в Україні», яким передбачається встановити, що строки звернення щодо призначення допомоги при народженні дитини, продовжуються на період дії воєнного стану в Україні. Наразі відповідний законопроект знаходиться на розгляді Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики.

Які будуть подальші кроки у розв'язанні проблем соціального захисту для українців?

Впровадження законодавчих ініціатив, заходів сприятиме забезпеченню рівного доступу громадян України до державної допомоги при народженні дитини, захисту інтересів дитини та водночас гарантуватиме належний рівень підтримки сімей з дітьми.

У всіх провадженнях, в яких йдеться про дітей, принцип терміновості повинен застосовуватися для забезпечення швидкого реагування і захисту найкращих інтересів дитини.

Офіс Омбудсмана продовжує тримати це питання на контролі, спонукаючи Уряд до позитивного розв'язання цієї проблеми (https://lb.ua/blog/dmytro_lubnets/665196_dopomoga_narodzhenni_ditini_chomu.html). – 2025. – 12.03).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Євген Діденко, суддя Приазовського районного суду Запорізької області (відраджений до Оболонського районного суду міста Києва), спеціально для «Судово-юридичної газети»

Строковість безстроковості: до питання процедури закінчення безстрокових відраджень суддів

Розпочата ВККС процедура є безумовно важливою для врегулювання ситуації щодо приведення відраджених суддів до загального знаменника, однак малоімовірно, що перевідрадження суддів в силу свого тимчасового характеру здатне вирішити проблему надмірного навантаження у судовій системі, на відміну від переведення суддів на постійні місця роботи.

Проблема надмірного навантаження на судову систему України є загальновідомою як на національному, так і на міжнародному рівні, і має тривалий характер. Основними причинами цього є недостатня кількість суддів, а також працівників апарату в судах.

Процедура добору на посаду судді є досить тривалою і складною, що тим не менш є виправданим рівнем відповідальності, професійною компетентністю, особистими

моральними якостями, які є необхідними для зайняття цієї посади.

Враховуючи, що в силу цих причин неможливо швидко задовольнити потребу судової системи у наповненні новими суддями, законодавець у статті 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачив інститут тимчасового відрядження судді для здійснення правосуддя у іншому суді.

Відповідно до ст. 55 вказаного Закону, у зв'язку з неможливістю здійснення правосуддя у відповідному суді, виявленням надмірного рівня судового навантаження у відповідному суді, припиненням роботи суду у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами, за рішенням Вищої ради правосуддя, ухваленим на підставі подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, суддя може бути, за його згодою, відряджений до іншого суду того самого рівня і спеціалізації для здійснення правосуддя.

За загальним правилом, передбаченим частиною 2 ст. 55 вказаного Закону, таке відрядження є строковим – не більше ніж на один рік, з можливістю його продовження ще на один рік за згодою судді і за звернення голови відповідного суду. Загальний строк відрядження не може перевищувати два роки.

Пізніше Законом 2461-IX, який набрав чинності 19.08.2022 р., статтю 55 Закону було доповнено положенням про можливість у період дії надзвичайного чи воєнного стану і за умови зміни територіальної підсудності судових справ, відрядження судді без його згоди для здійснення правосуддя до суду, якому визначається територіальна підсудність справ, що перебували у провадженні суду.

Законом також передбачено, що Вища рада правосуддя на підставі подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України може ухвалити рішення про дострокове закінчення відрядження судді, якщо обставини, що були підставою відрядження судді, припинилися, про що повідомляється суддя. Суддя, строк відрядження якого закінчився або стосовно якого Вищою радою правосуддя ухвалено рішення про дострокове закінчення

відрядження судді, повертається на роботу до суду, з якого був відряджений.

Як бачимо, вказані положення Закону розраховані не тільки на мирний час, оскільки законодавець визначив, що причинами для тимчасового відрядження судді може бути не лише надмірний рівень навантаження або неможливість здійснення правосуддя у певному суді, але й припинення роботи суду у зв'язку із військовими діями.

У частині 3 ст. 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» законодавець передбачив певні гарантії захисту для судді, який опинився без суду в умовах війни, а саме вказано, що у разі припинення роботи суду у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами суддя, якого було відряджено з такого суду, має бути переведений на постійне місце роботи до закінчення строку відрядження.

Поява безстроково відряджених суддів.

Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, багато судів опинились на тимчасово окупованій території. Через неможливість здійснення правосуддя такими судами, їх підсудність була передана іншим судам, та в подальшому також змінювалась. Оскільки необхідно було вирішувати питання працевлаштування суддів, які залишились без судів, а ВККСУ і ВРП не працювали, такі судді у відповідності до п. 56 «Розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» наказами Голови Верховного Суду були тимчасово відряджені для здійснення правосуддя до інших судів на підставі поданих ними заяв.

На той час, суддям було запропоновано обирати по три суди з опублікованого орієнтовного переліку судів в порядку пріоритетності. Як пояснював Голова Верховного Суду під час відеоконференції, відрядження суддів у суди, які не вказані в переліку, також було можливо, але за наявності певних виключних обставин.

Особливістю цих відряджень стало те, що, як передбачено в Законі, положення абзацу

другого частини другої статті 55 цього Закону щодо граничного строку відрядження судді в цьому випадку не застосовується.

За повідомленнями у ЗМІ з посиланням на інформацію ВККСУ, станом на 22.02.2025 року, налічується 350 безстроково відряджених суддів.

Запровадження процедури «перевідрядження».

У 2024 році у ЗМІ почала з'являтися інформація про наміри ВККСУ врегулювати ситуацію з безстроковістю відряджених суддів, що на загал пояснювалось незадоволенням певних суддів тим, що вони отримали додаткове навантаження, але судді відрядились до інших судів.

30 жовтня 2024 року ВККСУ ухвалила рішення № 340/зп-24 «Про внесення до Вищої ради правосуддя подання щодо змін до Порядку відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації (як тимчасового переведення), затвердженого рішенням Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року № 54/0/15-17 (зі змінами)». Вказаними змінами було запропоновано надати можливість ВККСУ ініціювати процедуру дострокового припинення тимчасового відрядження суддів, відряджених безстроково, з одночасним їх відрядженням до інших судів.

Крім того, було передбачено, зокрема, що підставами для дострокового закінчення попереднього відрядження судді та одночасно його відрядження може бути:

– зміна обставин у суді, до якого відряджений суддя, зокрема, рівень судового навантаження не є надмірним;

– зміна територіальної підсудності судових справ, що розглядаються у суді, до якого чи з якого суддя попередньо відряджений на підставі пункту 56 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» без зазначення граничного строку відрядження;

– виявлення надмірного рівня судового навантаження у суді, якому передано територіальну підсудність судових справ суду, з якого суддя відряджений.

На запропоновані ВККСУ зміни відреагувала Рада суддів України у рішенні № 43 від

09.12.2024 року. Рада суддів України зазначила, що запропоновані Вищою кваліфікаційною комісією суддів України зміни до Порядку суперечать вимогам Закону України «Про судоустрій і статус суддів» як нормативно-правовому акту вищої сили, та закликала Вищу раду правосуддя не допустити ухвалення цих змін.

Наприкінці 2024 – початку 2025 років у Верховній Раді України було зареєстровано три законопроекти 12331, 12331-1, 12331-2, якими пропонувалось врегулювати ситуацію з безстроково відрядженими суддями, зокрема вони мали би вважатись такими, що відряджені на певний строк, з можливістю продовження строку відрядження.

8.02.2025 року відбулось засідання Вищої ради правосуддя, на якому розглядалось питання прийняття змін до Порядку відрядження суддів. Зокрема, представниками ВККСУ наголошувалось на тому, що процедура торкнеться не всіх безстроково відряджених суддів. Наприклад, не слід хвилюватись суддям, які вже працюють в умовах надмірного навантаження. Також акцентувалась увага на необхідності надати Комісії повноваження самостійно ініціювати закінчення безстрокових відряджень.

На засіданні ВРП, голова Ради суддів України Б.Моніч підтримав позицію, викладену раніше у рішенні Ради суддів України № 43 від 09.12.2024 року. Зокрема, він наголосив, що дане питання необхідно вирішувати, однак виключно законом, а не підзаконним нормативно-правовим актом. Підстави для відрядженні таких суддів не припинились. Також, він підкреслив необхідність врахування особистої ситуації суддів, які вже тривалий час працюють у відповідних судах, та встигли облаштуватись на нових місцях проживання.

Крім того, під час засідання, член ВРП Інна Плахтій, яка входила до складу робочої групи з напрацювання змін, запропонувала прийняти зміни з поправкою, що відрядження не може відбуватись без згоди судді.

Натомість, десятьма голосами з п'ятнадцяти членів ВРП, зміни були прийняті з можливістю відрядження суддів без їх згоди.

Враховуючи позицію РСУ, членів ВРП, які не голосували за запропоновані зміни, можна зробити висновок, що наразі немає однозначної впевненості у тому, що дострокове закінчення відрядження суддів, які відряджені безстроково, на підставі Порядку, узгоджується з положеннями Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яким передбачено, що рішення про дострокове закінчення відрядження судді, може бути ухвалене, якщо обставини, що були підставою відрядження судді, припинилися.

Варто звернути увагу й на те, що термін «надмірне навантаження», який відповідно до Порядку слугує підставою для дострокового закінчення відрядження судді, не має визначення ні в законі, ні в самому Порядку.

26 лютого 2025 року ВККСУ опублікувала оголошення, у якому запропонувала суддям, відрядженим безстроково, у строк до 10 березня 2025 року подати заяву про закінчення їх безстрокового відрядження та одночасного відрядження до іншого суду, зі сформованого переліку судів із надмірним навантаженням. Вказано, що Комісією буде враховуватись згода судді на відрядження до відповідного суду із переліку. Також, повідомлено, що після 10 березня 2025 року Комісією реалізовуватимуться повноваження щодо встановлення наявності підстав для дострокового закінчення попереднього відрядження суддів та одночасного їх відрядження, у тому числі суддів, які не подали зазначену вище заяву.

5 березня 2025 року Комісією опубліковано оголошення про доповнення переліку судів із надмірним навантаженням та продовжено строк для подання суддями заяв до 14 березня 2025 року.

Проблематика і очікування.

Безумовно, можна погодитись із позицією, висловленою ВККСУ стосовно того, що за загальним правилом інститут відрядження судді передбачає строковість, оскільки таке відрядження має бути тимчасовим. Водночас, неординарність безстрокового відрядження не свідчить про його неправильність, принаймні в умовах воєнного стану, оскільки для цього існує цілком законне підґрунтя.

Судді, які свідомо бажають бути тимчасово переведеними у інші суди, безумовно мають таке право.

Однак, наразі багато суддів, які були відряджені безстроково, опинились перед важким вибором необхідності подання заяви про відрядження до іншого суду або в перспективі бути відрядженими без їх згоди до суду, якому передана підсудність справ їх суду, або взагалі до іншого суду.

Важкість такого вибору ґрунтується переважно на морально-психологічному аспекті та особистій ситуації кожного конкретного судді.

Звичайно не можна стверджувати стосовно всіх суддів, однак багато суддів, які виїжджали з окупованої території разом із сім'ями, прямували туди, де вони мали можливість проживати, мали родичів чи якісь інші соціальні зв'язки. І у деяких випадках, вибір суду для тимчасового відрядження був обумовлений саме цими факторами. На той час не існувало законодавчого обов'язку судді бути відрядженим до конкретного суду, і під час процедури відрядження суддів з тимчасово окупованих територій питання наявності надмірного навантаження у суді не було умовою для відрядження.

Тому, є очевидним, що судді не мають нести відповідальність за те, що вони за їх згодою були відряджені у суди, в яких немає надмірного навантаження, або не відрядились до судів, яким була передана підсудність справ їх суду.

Не можна оминати і той факт, що судді з тимчасово окупованих територій втратили житло, особисті речі, постійне місце роботи і змінили звичний спосіб життя через збройну агресію російської федерації. У подальшому хтось втратив родичів або членів сім'ї у зв'язку із війною.

Більшість безстроково відряджених суддів працюють на відряджених місцях майже три роки, і за цей час розпочали заново вибудовувати побут, влаштували дітей у навчальні заклади.

Тому, можна припустити, що чергова вимушена зміна місця проживання не тільки для судді, але й для всієї його сім'ї, стане не

просто соціально складною, але й психологічно травмуючою подією.

Окремо, слід звернути увагу й на те, що перевідряджені судді будуть вимушені заново вирішувати не тільки соціальні питання, але й пов'язані із налагодженням роботи у іншому суді, зокрема пошук секретаря і помічника, що як відомо, є значною проблемою в сучасних умовах.

Варто зазначити, що професія судді передбачає певну стабільність, що втілюється зокрема в призначенні суддів безстроково, в особливих гарантіях від свавільного звільнення або переведення. Судді відповідально ставляться до розгляду справ, які є у них в провадженні, та які у разі перевідрядження будуть розглядатись спочатку, що вочевидь негативно вплине на дотримання прав учасників процесу, зокрема на доступ до суду і розумний строк їх розгляду.

Ситуація ускладнена також і тим, що у суддів немає впевненості, що їх позиція та особиста ситуація буде враховуватись ВККСУ та ВРП під час вирішення питання про закінчення безстрокового відрядження та одночасного відрядження до іншого суду.

Також, наразі немає розуміння того, як Комісією буде вирішуватись питання у разі подання більшої кількості заяв про відрядження до конкретного суду, ніж можливо задовольнити. Ніяких критеріїв для вирішення такої конкуренції Порядок не містить.

Крім того, є незрозумілим, як буде оцінюватись Комісією наявність у судді середнього навантаження, яке не є надмірним, але тим не менш є значним.

У підсумку слід зазначити, що розпочата Комісією процедура є безумовно важливою для врегулювання ситуації щодо приведення відряджених суддів до загального знаменника. Однак, малоімовірно, що перевідрядження суддів в силу свого тимчасового характеру здатне вирішити проблему надмірного навантаження у судовій системі, на відміну від переведення суддів на постійні місця роботи. Поки що, виправданими очікуваннями суддів у такій процедурі залишається дотримання загальної справедливості, передбачуваності, виваженості і врахування особистої ситуації

кожного конкретного судді (<https://sud.ua/uk/news/blog/325348-srochnost-bessrochnosti-k-voprosu-protsedury-okonchaniya-bessrochnykh-komandirovok-sudey>). – 2025. –11.03).

Блок на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Денис Попков, суддя Східного апеляційного господарського суду

Дискреція суду у зменшенні стягуваної неустойки: спроби поєднання математики та права

У ситуації, коли на момент розгляду питання про стягнення неустойки у порядку ч. 2 ст. 785 ЦК майно ще не повернуто відповідачем, орієнтовний максимальний відсоток «прийняттого», з точки зору збереження компенсаційної та стимулюючої функцій, зменшення такої неустойки судом, якщо фактичні обставини дають підставу для такої дискреційної дії, є 40% від правильно нарахованої суми неустойки або не більше, ніж 80% від розміру орендної плати.

Упорядкування починається з побудови системи координат

1. Обстоювання позиції не тільки прийнятності, але й необхідності існування судової дискреції у питанні визначення конкретної міри юридичної відповідальності за вчинене правопорушення для цілей індивідуалізації покарання та впровадження його пропорційності як складника справедливості (див., наприклад) не може ототожнюватися із ствердженням про її (дискреції) безмежність за обсягом допустимого зменшення стягуваних штрафних санкцій навіть у разі доведення визначених ч.3 ст.551 ЦК та ст.233 ГК підстав.

Так, у Доповіді «Верховенство права», схваленій Європейською Комісією «За демократію через право» на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року), на яку посиляється і Конституцій Суд України для застосування принципу верховенства права (див., наприклад, п.2.3.мотивувальної частини рішення від 11.10.2018 № 7-р/2018), до елементів верховенства права віднесено,

зокрема, юридичну визначеність та заборону свавілля (п. 41).

Розкриваючи категорію юридичної визначеності, п. 45 Доповіді зазначає, що така визначеність не забороняє надавати органів, який ухвалює рішення, дискреційні повноваження (де це необхідно), але за умови наявності процедур, що унеможливають зловживання ними – закон повинен вказати на обсяг будь-якої дискреції та на спосіб її здійснення із достатньою чіткістю, аби особа мала змогу відповідним чином захистити себе від свавільних дій влади.

Заборона свавілля у зв'язку з розглядуваними дискреційними повноваженнями згадується у п.52 Доповіді таким чином: хоча дискреційні повноваження є необхідними для здійснення всього діапазону владних функцій у сучасних складних суспільствах, ці повноваження не мають здійснюватись у свавільний спосіб; їх здійснення у такий спосіб уможливує ухвалення суттєво несправедливих, необґрунтованих, нерозумних чи деспотичних рішень, що є несумісним із поняттям верховенства права.

2. Наближаючи ці високі правові матерії до проблематики стягуваної у судовому порядку неустойки, слід визначити існуючі «відправні» умови, відмічаючи, що на відміну від приписів ст.ст.91, 92 Конституції України, які визначають законом виключно відповідний акт парламенту, категорія «закон» у практиці ЄСПЛ має автономне значення та охоплює і судову практику:

– (1) така неустойка (штраф і пеня), підставою для якої є відповідний письмовий правочин сторін (ст.ст.546, 547 ЦК) або спеціальний припис закону (ст.231 ГК) та вчинене боржником у зобов'язанні порушення (ст.ст.549, 550, 611 ЦК) своєчасності повного виконання свого обов'язку, уособлює у собі «легітимні очікування» кредитора, потерпілого від вказаного порушення, а тому «втручання» суду в обсяг належної до отримання за судовим рішенням суми неустойки має кореспондуватися із вимогами «трискладового тесту» ст.1 Першого протоколу ЄКПЛ;

– (2) положення ч.3 ст.551 ЦК та ст.233 ГК не тільки не містять вичерпного переліку

підстав, за наявністю яких суд уповноважений використати дискреційне повноваження зі зменшення неустойки (п.37 постанови КГС ВС від 27.03.2024 у справі №915/1453/21, п.25 постанови КГС від 25.06.2024 у справі №910/12877/23), але й навіть не передбачають обов'язковості для такого зменшення відповідного клопотання зацікавленої особи-відповідача, адже зменшення може відбутися і з власної ініціативи суду (постанова КГС ВС від 21.01.2022 у справі №903/91/21);

– (3) індивідуальний характер підстав, якими у конкретних правовідносинах обумовлюється зменшення судом розміру неустойки (що підлягає стягненню за порушення зобов'язання), а також дискреційний характер визначення судом розміру, до якого суд її зменшує, зумовлюють висновок про відсутність універсального максимального і мінімального розміру неустойки, на який її може бути зменшено, що водночас вимагає, щоб цей розмір відповідав принципам верховенства права (п.49 постанови КГС ВС від 17.07.2024 у справі №909/601/23);

– (4) усталеною позицією Верховного Суду є розуміння застосованого у ст. 551 ЦК України та ст. 233 ГК України словосполучення «суд має право» та «може бути зменшений за рішенням суду» як такого, що саме суди першої та апеляційної інстанцій користуються певною можливістю розсуду щодо зменшення розміру штрафних санкцій (неустойки), і вирішення цих питань, як правило, не відноситься до повноважень Верховного Суду, завдання якого полягає лише у перевірці правильності застосування судом першої чи апеляційної інстанцій норм матеріального і процесуального права на підставі встановлених фактичних обставин справи (див., наприклад, постанови КГС ВС від 04.06.2019 у справі № 904/3551/18, від 12.02.2020 у справі № 916/2259/18, від 24.02.2020 у справі № 917/686/19, від 26.02.2020 у справі № 922/1608/19, від 15.04.2020 у справі № 922/1607/19, від 04.10.2021 у справі № 922/3436/20, від 10.11.2022 у справі № 910/15705/21, від 01.02.2023 у справі № 914/3203/21, від 22.05.2024 у справі № 911/95/20);

–(5) зменшення розміру пені на 99% фактично нівелює мету існування неустойки як цивільної відповідальності за порушення зобов'язання, що, у свою чергу, може розцінюватися як спосіб уникнення відповідальності та призведе до порушення балансу інтересів сторін (правова позиція Верховного Суду в постановках від 04.02.2020 у справі №918/116/19 (п. 8.15), від 15.06.2022 у справі № 922/2141/21, від 05.04.2023 у справі №910/18718/21 тощо), однак правова позиція ОП КГС ВС, викладена у п.п.7.42 і 7.45 постанови від 19.01.2024 у справі №911/2269/22, «універсалізує» вказану вище (3) «відправну умову» щодо індивідуально-оціночного характеру прийняттого обсягу зменшення судом неустойки у кожній конкретній справі.

3. Вочевидь, що окреслені вище межі регламентації дискреції суду у сфері зменшення штрафних санкцій надає доволі широке (з точки зору вірогідності за кількісними параметрами) «поле» можливих майнових наслідків для сторін (зменшення може бути взагалі не застосовано, оскільки є правом, а не обов'язком, або стягнути і > 90% від правильно розрахованої суми неустойки) і це накладає, насамперед, на суди першої та апеляційної інстанції особливу відповідальність у здійсненні належного балансування інтересів сторін та детального обґрунтування рішення про застосований обсяг власного розсуду.

Водночас, всі означені параметри дискреції суду щодо застосування ч.3 ст.551 ЦК та ст.233 ГК були «напрацьовані» у правових позиціях касаційної інстанції відносно «класичних» видів неустойки (штраф і пеня), які передбачені і розмежовуються між собою способом нарахування за змістом ст.549 ЦК. Втім, постановою ОП КГС ВС від 16.04.2024 у справі №910/14706/22 було змінено пануючий до цього у вітчизняній правозастосовній дійсності підхід про неможливість через особливу природу неустойки, передбаченої ч.2 ст.785 ЦК (за прострочення орендарем повернення об'єкту оренди орендодавцю після припинення договору оренди), її зменшення судом на підставі ч.3 ст.551 та ст.233 ГК, що призвело до «розширення» судової дискреції і на цей вид спірних правовідносин.

4. Спробуємо поміркувати, наскільки є повністю прийнятними широкі межі повноваження суду зі зменшення заявленої орендодавцем неустойки за прострочення повернення об'єкту оренди – сформульовані у п.2 цієї публікації постулати (3) та (5) «вихідних умов» – беручи до уваги прямий законодавчий припис щодо розрахунку такої неустойки у подвійному розмірі орендної плати та підставу застосування – протиправне «утримання» об'єкту колишньої оренди.

І хоча в юриспруденції теорія природного права є значущою течією, усвідомлюємо, що у межах таких міркувань навряд чи вдасться втілити максимум І. Канта для природничих наук «У кожному відділі природознавства є лише стільки справжньої науки, скільки в ньому математики», точно визначивши «дозволено-обґрунтований» відсоток зменшення судом неустойки за ч.2 ст.785 ЦК. Тим не менше, існуючий правовий інструментарій та правила формальної логіки дозволяють принаймні окреслити (звісно, з суб'єктивної точки зору) «систему координат», у якій обсяг можливого зменшення такої неустойки узгоджуватиметься із юридичною визначеністю та відповідатиме сформульованим у ч.1 ст.2 ГПК завданням господарського судочинства.

5. «Осями» такої системи координат пропоную обрати загальноновизнані функції, які покликана виконувати неустойка: компенсаційна (заходи цивільно-правової відповідальності спрямовані не на покарання боржника, а на відновлення майнової сфери потерпілого від правопорушення – п.8.22. постанови ВП ВС від 18.03.2020 у справі №902/417/18) та стимулююча (засіб розумного стимулювання боржника виконувати основне зобов'язання – абз.2 п.3.2. мотивувальної частини рішення КСУ від 11.07.2013 №7-рп/2013). Прикметно, що за неустойкою (навіть у разі її стягнення понад збитки – ч.1 ст.624 ЦК) не визнається виконання каральної функції і саме повноваження суду з її зменшення покликано запобігти перетворенню неустойки на каральну санкцію (п.п.8.24. і 8.25. постанови ВП ВС від 18.03.2020 у справі № 902/417/18).

6. Розглянемо «компенсаційну» складову:

6.1. Оскільки передбачене ч.2 ст.785 ЦК неповернення об'єкту оренди власнику (орендодавцю) презюмує обмеження останнього у можливостях господарського використання такого майна (як особисто, так і шляхом надання іншим особам), щонайменшим об'єктом компенсації є той розмір орендної плати, який власник міг би отримати у разі вільного використання такого майна, або колишній орендар «зберіг/зеконював» не повертаючи об'єкт оренди:

– потерпілою від порушення стороною є орендодавець і покладання на нього додаткового процесуального обов'язку з доведення обсягів такої компенсації було б надмірним тягарем (що узгоджується із обґрунтуванням підстав запровадження законодавцем спрощеного порядку доведення за змістом п.п.8.22. і 8.23. постанови ВП ВС від 18.03.2020 у справі № 902/417/18), а тому цілком виправдано виходити щонайменш від ставки оренди, яка діяла між сторонами у період орендних відносин – адже на таку суму погодився орендар у межах періоду правомірного утримання об'єкту оренди (певний аналог договірної визначення розміру збитків);

– з таким підходом цілком узгоджується і встановлення законодавцем розміру стягуваної неустойки у прив'язки до розміру орендної плати, а не до інших способів вимірювання (визначення) такого розміру.

6.2. Водночас, на відміну від орендної плати за період «правомірного утримання об'єкту оренди», коли майнові права орендодавця можуть бути додатково захищені у порядку ст.ст.549 і 625 ЦК відповідними нарахуваннями, базою для яких виступає орендна плата, на розглядувану неустойку законодавець забороняє орендодавцю нараховувати проценти (ч.2 ст.550 ЦК).

6.3. Отже, якщо порівнювати обсяг захисту майнових прав орендодавця у період правомірного перебування об'єкту оренди у орендаря з періодом прострочення повернення цього майна після припинення договору, у якому винний саме орендар (інакше, неустойка взагалі не підлягає стягненню – ч.3 ст.550 ЦК), то орендодавцю щонайменше має бути

компенсована орендна плата та ті нарахування на неї, які могли бути правомірно отримані орендодавцем за період прострочення платежу:

– припущення меншого обсягу майнової компенсації за рахунок неустойки фактично призводило б до створення умов, за яких продовження порушення орендарем визначеного ч.1 ст.785 ЦК обов'язку ставало б економічно вигідним для нього (і за рахунок потерпілої особи), ніж навіть правомірне користування таким майном на умовах чинного договору оренди;

– вочевидь, суд не може «заохочувати» правопорушення, створюючи економічну доцільність для орендаря продовжувати прострочення з повернення майна шляхом надмірного зменшення стягуваної неустойки, а тому лише з точки зору спроможності виконання цією неустойкою компенсаційної функції та дотримання принципів добросовісності, розумності і справедливості (п.6 ст.3 ЦК) під час визначення стягуваної суми не убачається логічного обґрунтування її зменшено до суми, що є меншою орендної плати та відповідних нарахувань на таку плату.

7. Щодо «стимулюючої» функції:

7.1. Прикметно, що виконання неустойкою такої функції усталеним підходом касаційного суду чомусь визнається лише до моменту порушення зобов'язання боржником (див., наприклад, п.7.18. постанови ОП КГС ВС від 19.01.2024 у справі №911/2269/22), тоді як після початку порушення за неустойкою визначається стимул не здійснювати відповідачем подальше порушення вже як превентивна функція (п.7.39. згаданої постанови ОП КГС ВС). І хоча за етимологією терміну превенція (від пізньолат. *praeventio* – випереджаю, попереджаю; англ. *prevention*) саме вона характерна для етапу, що передує порушенню, і у розглядуваному контексті може розглядатися як складова більш широкої і тривалої у часі стимулюючої функції. Втім, не занурюючись у питання слововживання, виходимо з того, що якщо компенсаційна складова своїм цільовим рецепієнтом має потерпілу особу-орендодавця, то стимулюючий вплив звернутий саме на порушника-орендаря – через негативні майнові стимули примусити

його здійснити виконання основного обов'язку і після його порушення, якщо воно триває. Під таким кутом зору неустойка за ч.2 ст.785 ЦК після прострочення обов'язку з повернення майна одночасно/паралельно виконує і компенсаційну, і стимулюючу функції – аж до моменту фактичного повернення майна орендодавцю (після цього неустойку можна розглядати лише у компенсаційному контексті).

7.2. Таким чином, застосування судом зменшення неустойки і її стягнення в обсязі, що дорівнює тільки орендній платі + можливим нарахуванням (як це запропоновано у п.6.3. цієї публікації), забезпечує лише підтримування «status quo» у майнових інтересах сторін, зафіксованого на момент припинення орендних відносин, але у тому випадку, коли такий «баланс» влаштовує порушника, стимулюючої функції до спонукання (через економічну невивідність продовження порушення) якнайшвидше повернути об'єкт оренди неустойка не виконуватиме. Економічно ефект від такого зменшення неустойки, коли порушення і надалі триває, тотожно фактичному примушенню («легалізації» судом) орендодавця всупереч ч.1 ст.19 Конституції України до відносин за період нарахування стягуваної неустойки з користування його майном колишнім орендарем, що знецінює і факт припинення правовідносин, і визначений законодавцем у ч.1 ст.785 ЦК обов'язок з негайного повернення майна, адже неповоротності стає економічно прийнятним для порушника.

7.3. Отже, ефективний стимулюючий вплив на порушника припинити таке порушення може бути тільки тоді, коли стягувана неустойка перевищує компенсаційну складову (!). Вважаю, що тут цілком застосовним є логіка підходу «узалежнення (балансування)» права на неустойку від права суду на її зменшення задля унеможливлення її перетворення на непомірний тягар для боржника та джерело невинуватого додаткового прибутку для кредитора – таке «узалежнення» має бути взаємним/двостороннім: розмір застосовного судом зменшення неустойки (за наявності відповідних підстав взагалі для цього) не може

спотворювати природу неустойки, невілюючи її компенсаційну та стимулюючу функції.

8. Підсумовуючи всі викладені вище міркування, у ситуації коли на момент розгляду питання про стягнення неустойки у порядку ч.2 ст.785 ЦК майно ще не повернуто відповідачем, орієнтовний/приблизний максимальний відсоток «прийнятної» (з точки зору збереження компенсаційної та стимулюючої функції) зменшення такої неустойки судом (якщо відповідні фактичні обставини дають підставу для такої дискреційної дії) є 40% від правильно нарахованої суми неустойки або не більше, ніж 80% від розміру орендної плати. Принаймні, встановлене ч.1 ст.2 ГПК формулювання мети господарського судочинства орієнтує на розуміння справедливості з точки зору ефективного захисту порушених прав, а не максимального «полегшення» майнових наслідків для їх порушників.

Звісно, індивідуальні обставини кожної конкретної справи можуть вносити свої корективи у такі орієнтовні (більш чітко визначення алгоритму встановлення відсотку прийнятної зменшення навіть з урахуванням розрахунку інфляційної складової і інших законних нарахувань все одно «впирається» в оціночну складову належного рівня–»вартості» у відсотках неустойки її стимулюючої (надкомпенсаційної) функції для конкретного порушника) розрахунки, зокрема, у випадку зміни дійсної ринкової вартості оренди такого/подібного майна упродовж періоду нарахування неустойки. Однак, сподіваюсь, що і така суб'єктивна візія «системи координат» у сфері розглядуваної проблематики може стати у нагоді для цілей правозастосування (<https://sud.ua/uk/news/blog/325591-diskretyiya-sudav-umenshenii-vzyskivaemoy-neustoyki-popytki-sochetaniya-matematiki-i-prava>). – 2025. – 13.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції «Слуга народу»

50 % знижки на оплату штрафу за порушення військового обліку, звернення до світу щодо недопущення росіян до міжнародних спортивних змагань – детально про усі 5 законів, розглянутих Верховною Радою 13 березня:

1. Про Звернення Верховної Ради до держав світу та міжнародних спортивних організацій щодо недопущення російських та білоруських спортсменів до міжнародних спортивних змагань та посилення санкцій проти спортивних організацій російської федерації та республіки білорусь – в цілому (13056).

Звернулись до держав світу, Міжнародного олімпійського комітету та інших міжнародних спортивних організацій із пропозицією підтримати ініціативу щодо повної заборони участі російських та білоруських спортсменів у міжнародних спортивних змаганнях, скасувати уже прийняті рішення про їх допуск до таких змагань, виключити із свого складу спортивні організації російської федерації, які мають у своєму складі регіональні спортивні організації з тимчасово окупованої території України.

2. Щодо гарантування права військовослужбовців на виплату грошової компенсації за всі невикористані дні щорічних основної та додаткової відпусток у разі звільнення зі служби під час дії воєнного стану – 1 читання (11495).

Запропонували встановити, що невикористані за час проходження військової служби дні щорічних основної та додаткової відпусток, а також інших видів відпусток, що не були надані військовослужбовцям під час воєнного стану з моменту оголошення мобілізації, підлягають грошовій компенсації, яка виплачується у рік звільнення військовослужбовців зі служби.

3. Щодо удосконалення механізмів притягнення осіб до адміністративної відповідальності за порушення правил військового обліку та законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію – в цілому (12093).

Надали можливість громадянам, які не уточнили військово-облікові дані без поважних причин або допустили інші порушення військового обліку чи законодавства про

мобілізацію під час воєнного стану, сплатити 50% від мінімальної санкції відповідних статей КУпАП (8500 грн.) за умови, що вони самостійно звернуться до ТЦК із заявою, що не оспорюють порушення та згодні на притягнення їх до адміністративної відповідальності за їх відсутності, а також сплатять такі 8500 грн. протягом 10 днів з дня набрання постановою про накладення відповідальності законної сили.

4. Про віднесення селища Слобожанське Чугуївського району Харківської області до категорії міст – в цілому (11240).

Віднесли селище Слобожанське Чугуївського району Харківської області до категорії міст.

5. Про зміну і встановлення меж міста Сновська Корюківського району Чернігівської області – в цілому (12219).

Збільшили територію міста Сновська Корюківського району Чернігівської області та встановили його нові межі (<https://censor.net/ua/blogs/3540910/50-znyjky-na-oplatu-shtrafu-za-porushennya-viyiskovogo-obliku-zvernennya-do-svitu-schodo-nedopuschennya>). – 2025. – 13.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Сергій Бондаренко, блогер, громадський діяч

«Люди мають право на ліки навіть під обстрілами», – виконавча директорка Аптечної мережі 9-1-1 Юлія Клименюк

Аптеки сьогодні – це центри незламності, які забезпечують українцям можливість лікуватися та опікуватися своїми дітьми. Але все, що раніше було рутинним робочим процесом, зараз потребує надзусиль і надвитрат, особливо на територіях, наближених до лінії фронту. Проте, як працюють аптеки на таких територіях, з якими викликами зустрічаються, поговорили із виконавчою директоркою «Аптека 9-1-1» Юлією Клименюк.

– З початку повномасштабного вторгнення ми всі відчули, що означає залишитися без аптек, – розповідає Юлія Клименюк. – В один

момент вони просто не відчинилися. У березні 2022 року в Харкові працювали лише 30 аптек на місто-мільйонник. Фармацевти виїжджали з міста, яке бомбили щодня, товар не завозили, бо логістичні ланцюжки обірвалися, тому ліки стали дефіцитом і черги до аптек стояли вдень і вночі.

Але на окупованих територіях люди не мали навіть такої можливості придбати лікарські засоби. Аптеки не працювали, більшість з них піддалися мародерству та були розбиті. Після деокупації Харківської області ми почали відновлення аптек – в Липцях, Циркунах, Ізюмі, Вовчанську, Куп'янську-Вузловому, Ківшарівці, Боровій, Козачій Лопані, Пролісному (раніше Чкаловське – ред.), Шевченковому, Балаклії та інших містах та селах.

Але це виявилось складною і ризикованою задачею. На третій-десятий день після звільнення населеного пункту, ми з дозволу військових, часто – у супроводі ДСНС, приїжджали туди для «розвідки».

– **Як же ви там працювали?**

– Перші відвідини цих територій були пов'язані з багатьма ризиками. Основною загрозою були заміновані території. Наступним випробуванням стало дістатися до цих населених пунктів, адже дороги, зокрема мости, були зруйновані. Також ми зіткнулися з відсутністю електроенергії, водопостачання та зв'язку, що ускладнювало організацію роботи. Чимало аптек були серйозно пошкоджені, тому приміщення потребували ремонту, іноді капітального, та переобладнання.

В деокупованих містах і селах ми відкривали аптеки буквально на руїнах. У Липцях вісім місяців аптека працювала на старлінку і генераторі, лише так можна було забезпечити безперебійне обслуговування за програмою «Доступні ліки» та відпуск препаратів за електронними рецептами. Ця аптека стала ще й центром надання телемедичних послуг, що, з огляду на зруйновані та непрацюючі медичні заклади в населених пунктах деокупованих територій, було життєво необхідним. В аптеці встановили ноутбук, завдяки чому пацієнт міг отримати консультацію лікаря та рецепт на лікарські засоби, а за кілька хвилин і самі

ліки. А ще тут безкоштовно видавали сільчанам корм для їхніх тварин, а неподалік, на вулиці, годували собак та котів, які втратили свою домівку. Аптека в Липцях – справжній герой! Вона пережила багато обстрілів і кожен раз ми її відновлювали, але 10 квітня 2024 року вона отримала «поранення, несумісні з життям». В аптеку влучив КАБ, троє відвідувачів загинули, а фармацевт отримала поранення.

В Ізюмі ми повернулися на 19-й день після звільнення міста, а в Херсоні перша аптека відновила роботу вже на 20-й день. Довгий час персонал там працював у бронежилетах і касках.

– **Окрім стаціонарних аптек на прифронтових територіях критично важливими стали й мобільні.**

– Ми часто їздили з гуманітарними вантажами, зокрема ліками, в села Харківської області і добре розуміли потреби людей, яким доводилося долати десятки кілометрів, щоб придбати необхідні товари для здоров'я. Тому першими в Україні запустили мобільну аптеку у січні 2024 року. Зараз у нас вже діють чотири мобільні аптечні пункти – 2 на Харківщині, 1 на Херсонщині і в цьому році ми запустили аптеку на колесах в Сумській області. Ситуація в цих регіонах часто змінюється, адже фронт зовсім поруч. Тому кожний МАП забезпечений старлінком і генератором, щоб холодильники, де зберігаються термолабільні ліки, зокрема інсуліни, гарантовано працювали, а фармацевти і водії – касками і бронежилетами. Жителі маленьких сіл, де немає стаціонарних аптек, в мобільних аптеках можуть придбати необхідні лікарські засоби, зокрема й за програмою «Доступні ліки», а також засоби догляду за інвалідами та малюками, дитяче харчування та пелюшки. За попереднім замовленням ми привозимо ходунки, милиці та інвалідні візки.

– **Зрозуміло, що відновлення та утримання аптек на прифронтових територіях це суто соціальна місія. Чи не призведуть останні нововведення держави в регулюванні фармацевтичного ринку до їх закриття?**

– Аптека – це не просто бізнес, а заклад охорони здоров'я, який надає людям доступ до необхідних ліків, отже й можливість лікуватися. У воєнний час виконувати цю

місію стає дедалі складніше, особливо на прифронтових територіях. Попри всі труднощі, ми продовжуємо працювати, щоб забезпечити українців ліками навіть у найнебезпечніших районах. Проте останні законодавчі зміни, дійсно, ставлять під загрозу існування таких аптек, особливо мобільних.

Адже бізнес-модель, яка зараз пропонується державою, не працює для аптек у прифронтовій зоні. Там потрібна особлива підтримка: від податкових пільг до спрощення логістики. Якщо цього не враховувати, люди, що живуть поруч з зонами бойових дій, можуть залишитися без доступу до ліків. Ми до останнього будемо намагатися зберегти ці аптечні точки, але чи надовго вистачить нашого ресурсу?

– Які основні проблеми виникли після введення останніх законодавчих норм?

– Найперше – ми не зможемо працювати та надавати той самий рівень сервісу пацієнтам. Потрібно забезпечувати належний асортимент і постійну наявність ліків, а зараз ми маємо ускладнену логістику, бо дистриб'ютори бояться їхати в населені пункти, які перебувають під обстрілами. Для реалізації програми «Доступні ліки» також необхідний якісний інтернет та стабільне електропостачання, а це можливо тільки тоді, коли кожна аптека має свій генератор та старлінк.

– Зараз багато говорять про те, що можуть зупинитися соціальні програми, а деякі ліки, навпаки, здорожчають.

– Потрібно розуміти, що соціальні програми підтримують виробники ліків. Це така форма реімбурсації, коли самі компанії компенсують вартість ліків для хронічних хворих. Наприклад, програма «Терапія ПЛЮС» дозволяє безкоштовно отримувати певні препарати пацієнтам з гострими та хронічними кардіологічними, пульмонологічними та ендокринологічними захворюваннями. Тому, коли іноземні виробники вирішили призупинити ці програми через нове урядове регулювання – відповідно, в аптеках вони не працювали. Зараз завдяки тому, що Кабмін вніс зміни до постанови, ці програми запрацювали в наших аптеках і ми можемо забезпечити пацієнтів ліками.

– А як щодо утримання аптек у прифронтових містах?

– Це складне питання, тому що, як я вже й говорила, багато аптек потребують постійного відновлення після прильотів. А на це потрібні чималі гроші. Наприклад, у Костянтинівці був приліт біля аптеки на цьому і минулому тижнях. Аптеки у Куп'янську-Вузловому і Ківшарівці на двох мали дев'ять прильотів і щоразу ми відновлювали їх роботу.

Після обстрілів є ризики пожеж. Декілька наших аптек вигоріли вщент через пожежі у сусідніх торговельних закладах, наприклад, у Старому Салтові і Святогірську. Зараз ці аптеки відновлені, продовжують забезпечувати людей на прифронтових територіях ліками і надають можливість користуватися соціальними програмами. Ми розуміємо, що одна аптека у радіусі 54 кілометрів, як наша аптека в Старому Салтові, це дуже мало, але вкрай важливо, щоб вона працювала.

– На вашу думку, що потрібно змінити, щоб аптеки на прифронтових територіях могли працювати й надалі?

– Аптеки діють у межах правового поля та дотримуються державних регуляцій. Якщо ж держава повністю виключає можливість маркетингових послуг, це може призвести до закриття аптек, особливо у прифронтових регіонах і маленьких селах. Маркетингові договори раніше відігравали важливу роль у підтримці таких аптек, дозволяючи їм функціонувати навіть у складних умовах, а також сприяли стримуванню цін на ліки в усіх аптечних пунктах.

Цей механізм працює в Євросоюзі, бо довів свою ефективність. Тому ми підтримуємо курс на європейські підходи до регулювання ринку фармацевтичних послуг та контролю над усіма маркетинговими витратами. Якщо ми прагнемо зниження цін на ліки для населення, то цей підхід має бути системним і комплексним, як у країнах ЄС. На мій погляд, і так думаю не тільки я, потрібно розглянути можливість дозволу паралельного імпорту з референтних країн в Україну з подальшою реалізацією цих ліків через аптеки. Тобто, необхідно дозволити українським дистриб'юторам чи ліцензованим

імпортерам без згоди власника купувати та привозити ліки з інших країн Європи, де вони коштують дешевше. Це забезпечить українцям ширший вибір препаратів за нижчими цінами.

– **Наскільки пам'ятаю, паралельний імпорт мав запрацювати вже с цього року.**

– Так, він працює, але тільки для лікарень.

* * *

Лютневі законодавчі новації держави частково врегулювали ринок та були спрямовані на підтримку вітчизняних виробників. Попри те, що останні знизили ціни більш ніж на 200 популярних препаратів, значного впливу на гаманці громадян це не матиме, адже «популярний» далеко не завжди означає «необхідний». Знижки не торкнулись всіх інших препаратів, ціни на які постійно зростають, зокрема й з об'єктивних причин. Більш того, деякі імпортні препарати можуть, як не дивно, не тільки здорожчати, а взагалі зникнути з ринку, бо встановлена державою націнка робить продаж таких ліків нерентабельним. Також, як видно, при обговоренні новацій не була повністю врахована думка представників аптечних мереж, в тому числі й тих, що забезпечують роботу аптек на прифронтових територіях.

Звісно, коли законодавство міняється, завжди є незадоволені. Але завдання держави у таких випадках – зберегти баланс інтересів виробників, дистрибуторів, аптек і громадян України. Тим більше, коли в країні війна і будь-які непродумані рішення можуть призвести до важких наслідків (<https://censor.net/ua/blogs/3541547/apteki-sogodn-tse-tsentrinezlamnost-yak-zabezpechuyut-ukra-ntsyam-mojliv-st-l-kuvatisya>). – 2025. – 21.03).

Блог на сайті «Судово-юристика газета»

Про автора: Наталія Антонюк, заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, доктор юридичних наук, для «Судово-юридичної газети»

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: особливості застосування

У статті досліджено питання, чи є суттєва різниця між можливістю призначення покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, якщо воно передбачено у санкції статті Особливої частини кримінального закону та можливістю суду застосувати таке покарання з покликанням на положення Загальної частини КК, тобто тоді, коли воно не передбачено у санкції.

Чи є суттєва різниця між можливістю призначення покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, якщо воно передбачено у санкції статті Особливої частини кримінального закону та можливістю суду застосувати таке покарання з покликанням на положення Загальної частини КК, тобто тоді, коли воно не передбачено у санкції?

Це питання потребує детального дослідження. Нагадаю, що означене покарання може бути як основним, так і додатковим. Ми зупинимося на випадках і питаннях, які можуть виникнути на практиці у тому разі, якщо йдеться про можливість призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання.

Передусім необхідно відрізнити три ситуації, які безпосередньо стосуються означеного питання. Адже зі змісту кримінального закону слідує, що можливі такі три варіанти:

– покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю передбачено як обов'язкове у санкції статті Особливої частини кримінального закону;

– можливість призначення цього покарання передбачено у санкції статті Особливої частини кримінального закону, однак воно не є обов'язковим додатковим покаранням, виходячи зі змісту санкції статті;

– вказане покарання не передбачено у санкції статті Особливої частини, однак можливість його призначення мотивована з посиланням на положення Загальної частини КК (ч. 2 ст. 55 КК).

Вочевидь, що у перших двох випадках, коли аналізоване покарання передбачено у санкції інкримінованої особі статті Особливої частини,

то слід зважати на те, чи є воно додатковим обов'язковим або ж навпаки. Якщо додаткове покарання не є обов'язковим, то вочевидь йдеться про дискрецію суду, який розглядає кримінальне провадження по суті, який і повинен з огляду на суспільну небезпечність і характер кримінального правопорушення, обставини справи, особу винного, а також обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання, визначити вид і розмір покарання.

Якщо ж відповідне додаткове покарання є обов'язковим, то суд може не призначити його у разі застосування положень ч. 2 ст. 69 КК.

Однак важливо зосередитися на випадку, коли аналізоване покарання не передбачено у санкції статті Особливої частини, однак можливість його призначення обґрунтовується з посиланням на положення Загальної частини КК (ч. 2 ст. 55 КК)

Це питання стало предметом аналізу Касаційного кримінального суду в одній із постанов (справа № 149/3010/23).

У цьому провадженні особі інкримінувалося вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 127 КК, санкція якої передбачає відносно визначене безальтернативне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до шести років.

Суд першої інстанції не призначив засудженій додаткового покарання. Прокурор з цього приводу оскаржив вирок суду в апеляційну інстанцію та просив призначити засудженій додаткове покарання. Однак апеляційний суд відмовив у задоволенні скарги прокурора, покликаючись серед іншого й на те, що засуджена не обіймала тих посад, позбавити зайняття яких просив прокурор.

У касаційній скарзі прокурор вказав про те, що судами попередніх інстанцій засудженій безпідставно не було призначено додаткове покарання, оскільки катування засудженою дитини у розумінні вимог ч. 2 ст. 55 КК є тими іншими обставинами справи, за наявності яких суд вправі призначити додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю незалежно від того, чи передбачено воно у санкції статті Особливої частини КК, а

також того, чи обіймала особа певну посаду або займалася певною діяльністю на час вчинення нею інкримінованого кримінального правопорушення.

Тож прокурор вважав, що суди повинні були призначити засудженій додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати посади, пов'язані з навчанням та вихованням дітей або займатися діяльністю, пов'язаною з роботою з дітьми. Також прокурор стверджував, що саме така позиція була висловлена об'єднаною палатою ККС ВС у постанові від 04 вересня 2023 року у справі № 404/2081/22.

Однак колегія суддів не погодилася із доводами прокурора і наголосила, що вказана ситуація зовсім інша, ніж у провадженні, яке розглядалося об'єднаною палатою ККС.

Тож потрібно чітко зрозуміти в чому ця відмінність і які ж особливості призначення додаткового покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, залежно від того чи передбачено це покарання у санкції статті Особливої частини кримінального закону.

Перш за все необхідно звернути увагу на те, що слід відрізнити два варіанти, які використано законодавцем у частині можливого чи обов'язкового призначення додаткового покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Йдеться або про передбачення як обов'язкового цього додаткового покарання у санкції статті Особливої частини КК, або про його застосування на підставі положень Загальної частини КК (ст. 55 КК) у тому разі, коли у санкції статті воно не передбачене.

Якщо додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю передбачене як обов'язкове у санкції статті Особливої частини КК, то призначення цього покарання відбувається й тоді, коли особа, яка вчинила кримінально каране діяння, не обіймала певні посади або не займалася певною діяльністю. Тобто фактично йдеться про обмеження зайняття для особи певних посад або здійснення певної діяльності у майбутньому навіть у тому разі, якщо на момент вчинення кримінального

правопорушення особа їх не обіймала чи не займалася певною діяльністю.

Така позиція була висловлена об'єднаною палатою Касаційного кримінального суду: «Згідно з положеннями ст. 55 КК у випадку, коли санкцією відповідної частини статті Особливої частини КК передбачено можливість призначення особі додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, суд, визнаючи особу винуватою у вчиненні відповідного кримінального правопорушення, має право призначити таке додаткове покарання незалежно від того, чи обвинувачений обіймав певну посаду або займався певною діяльністю на час вчинення кримінального правопорушення» (справа № 404/2081/22, провадження № 51-130кмо23).

Натомість у випадку, коли додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не передбачене у санкції статті Особливої частини КК, суд може призначити його з покликанням на положення ч. 2 ст. 55 КК лише за умови, що з урахуванням характеру кримінального правопорушення, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Зі змісту цієї частини статті 55 КК чітко слідує, що таке додаткове покарання суд може призначити лише у разі, коли визначає за неможливе збереження особі права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. Тобто на момент вчинення відповідного кримінально караного діяння особа вже має обіймати такі посади або займатися такою діяльністю і суд вважає, що в подальшому таке право особи необхідно обмежити.

У постанові ККС, в якій зроблено означений висновок, колегія суддів констатувала, що у санкції інкримінованої засудженій статті не передбачено додаткового покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Сама засуджена на момент вчинення кримінально караного

діяння посад, пов'язаних із навчанням, вихованням дітей або роботою із дітьми, не займала.

Таким чином, підстав для застосування до неї додаткового покарання з покликанням на ч. 2 ст. 55 КК, як про це вказує прокурор, немає. Засуджена не обіймала відповідних посад, а тому підстави вести мову про неможливість збереження за нею таких посад, як про це зазначено у вищевказаній статті кримінального закону, відсутні.

Отже, необхідно чітко відрізнити дві різні ситуації:

– коли покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади передбачено у санкції статті Особливої частини;

– коли таке покарання у санкції статті Особливої частини не передбачено і йдеться про можливість його застосування з покликанням на ч. 2 ст. 55 Загальної частини кримінального закону.

У першому випадку суд повинен призначити таке покарання незалежно від факту зайняття особою певної посади чи здійснення нею певної діяльності на момент вчинення кримінально караного діяння.

Натомість у разі призначення цього додаткового покарання тоді, коли воно не передбачене санкцією статті, за якою особа притягується до кримінальної відповідальності, суд може визнати за неможливе збереження за особою права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю лише у тому разі, коли особа вже їх обіймає чи вже займається такою діяльністю.

Яка ж ситуація була у провадженні, що було предметом розгляду об'єднаної палати ККС (справа № 404/2081/22)? У цьому провадженні йшлося про необхідність призначення додаткового покарання особі, яка була засудженою за ч. 2 ст. 156 КК.

Вироком суду першої інстанції засудженому було призначено в т.ч. додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати посади, пов'язані з навчанням та вихованням дітей, або займатися діяльністю, пов'язаною з роботою з дітьми. Апеляція виключила це додаткове покарання, мотивуючи своє рішення тим, що засуджений на час постановлення судового

рішення не займав відповідну посаду й взагалі не працював. Прокурор у касаційній скарзі вказав, що законодавство не обмежує можливість призначення судом вказаного додаткового покарання, коли це передбачено санкцією відповідної статті.

У цьому провадженні об'єднана палата ККС констатувала, що згідно з положеннями ст. 55 КК у випадку, коли санкцією відповідної частини статті Особливої частини КК передбачено можливість призначення особі додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, суд, визнаючи особу винуватою у вчиненні відповідного кримінального правопорушення, має право призначити таке додаткове покарання незалежно від того, чи обвинувачений обіймав певну посаду або займався певною діяльністю на час вчинення кримінального правопорушення.

Головні аспекти, на які слід звернути увагу:

– санкцією інкримінованої статті (у цьому провадженні – ч. 2 ст. 156 КК) було передбачено обов'язкове додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю;

– жодних законодавчих вказівок про можливість призначення цього додаткового покарання з прив'язкою до того факту чи обіймає особа на момент вчинення кримінального правопорушення певну посаду або чи займається певною діяльністю немає.

Навпаки, якщо законодавець безпосередньо у санкції статті вказав, що суд має призначити певне додаткове покарання, то залежно від змісту вчинених винним дій суд може встановити які ж посади не повинна особа обіймати в майбутньому або ж зайняття якою діяльністю їй слід заборонити.

Доцільність такої законодавчої логіки найчіткіше простежується у справах щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні правил безпеки руху або експлуатації транспорту. Це кримінально каране діяння може вчинити особа, яка керувала транспортним засобом, однак не мала водійських прав.

Чи було б справедливим позбавляти прав лише тих, хто вже їх мав і вчинив правопорушення, передбачене ст. 286 КК

України, не застосовуючи жодних обмежень для осіб, які взагалі не мали водійського посвідчення, але вчинили ДТП? Видається, що необхідно обмежити можливість керування транспортними засобами і тим особам, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 286 КК, не маючи відповідних дозвільних документів.

Саме таке рішення було ухвалено об'єднаною палатою ККС у справі № 702/301/20, де суд констатував, що особі, яку визнано винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого відповідною частиною статей 286, 286-1 КК, суд може призначити додаткове покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами незалежно від того, чи мала така особа на момент вчинення кримінального правопорушення отримане у передбаченому законом порядку посвідчення на право керування транспортними засобами.

Тож, якщо покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю передбачене у санкції статті Особливої частини КК (як обов'язкове або необов'язкове), то суд має право призначити таке додаткове покарання незалежно від того, чи обвинувачений обіймав певну посаду або займався певною діяльністю на час вчинення кримінального правопорушення. Натомість, якщо йдеться про застосування такого покарання з покликанням на положення ч. 2 ст. 55 КК, то особа має обіймати певну посаду або займатися певною діяльністю на час вчинення кримінального правопорушення (<https://sud.ua/uk/news/blog/326230-lishenie-prava-zanimat-opredelennye-dolzhnosti-ili-zanimatsya-opredelennoy-deyatelnostyu-osobennosti-primeneniya>). – 2025. – 20.03).

Блог на сайті «Волинські Новини»

Про автора: Юрій Штокалюк – редактор стрічки новин

Юрій Штокалюк: В Україні змінюється система крові. Що це означає для пацієнтів і лікарень?

Кабінет Міністрів України ухвалив рішення про реформу національної системи крові.

Про це повідомляє Міністерство охорони здоров'я.

У відомстві зазначають, що зміни передбачають нову модель фінансування, чіткі правила взаємодії між лікарнями й центрами крові, а також перехід до європейських стандартів у сфері трансфузіології.

Що зміниться для лікарень:

лікарні визначатимуть свої річні потреби в донорській крові, а центри крові забезпечуватимуть їх безплатно;

МОЗ встановить референтні ціни на кров, що унеможливить завищені витрати та зробить фінансування прозорим;

органи місцевого самоврядування зможуть додатково фінансувати центри крові, якщо їхня ефективність буде нижчою за норму;

у кожній лікарні створять трансфузіологічні комітети, які контролюватимуть запаси крові та її використання;

лікарняні відділення трансфузіології перетворяться на банки крові, а саму кров вироблятимуть лише сертифіковані центри;

лікарні, які не створять трансфузіологічні комітети та не запровадять необхідні процедури, не зможуть проводити переливання крові;

контролювати усю цю систему буде Національний трансфузіологічний центр.

Що зміниться для пацієнтів:

кров та її компоненти для пацієнтів у державних і комунальних лікарнях надаватимуть безоплатно;

у приватних клініках, які уклали договори з Національною службою здоров'я, переливання крові теж буде безплатним;

родичам пацієнтів не потрібно буде самостійно шукати донорів або купувати кров.

Торік у межах євроінтеграції уряд затвердив нові правила для роботи з донорською кров'ю. Вони стосуються її заготівлі, тестування, зберігання, перероблення та розподілу, незалежно від того, для чого вона буде використана. Ці правила набудуть чинності вже у червні цього року.

Хто може стати донором крові?

Донорами крові в Україні можуть бути здорові люди віком від 18 років і вагою від 50 кг (у деяких центрах крові приймають із вагою від 55-60 кг).

Також донори не повинні мати протипоказань. Якщо людина має хронічні захворювання, приймає ліки чи стоїть на медичному обліку, вона не може бути донором тимчасово або взагалі (https://w.volynnews.com/blogs/blog_491/v-ukrayini-zminiuyetsia-systema-krovi-shcho-tse-oznachaye-dlia-patsiyentiv-i-lik/). – 2025. – 08.03).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Сергій Захарін, державний секретар Міністерства освіти і науки України (2021–2023), доктор економічних наук, професор.

Модернізація мережі вишів: спочатку – «робота над помилками»

У вересні 2024 року міністр освіти і науки України Оксен Лісовий написав на своїй сторінці в соціальній мережі: «Будемо відвертими: мережа університетів, яка функціонує сьогодні, – неактуальна. Упродовж останніх десятиліть кількість випускників шкіл суттєво зменшується і продовжує зменшуватися... <...> Успіх змін залежить від відповідальності та ініціативи. Найбільш вдалими, на нашу думку, є зміни, ініційовані самим колективом. Ці рішення потрібно ухвалювати швидко».

Запам'ятаємо цю важливу тезу: найбільш вдалі зміни – ті, які ініційовані колективами. Отже, міністр де-факто допустив, що можливі зміни, які ініційовані зовсім не колективами, а кимось іншими. Іншими словами, ці зміни (вочевидь, допускається, що вони можуть бути невдалими) не враховують вимог Закону України «Про вищу освіту» в частині автономії закладів вищої освіти.

У жовтні 2024 року Комітет Верховної Ради з питань освіти, науки та інновацій доручив Міністерству освіти і науки України подати план реорганізації державних вишів та

наукових установ на 2025 рік. Докладніше про це – тут.

Рішення Комітету «народилося» не просто так. «Модернізаційна реформа» здійснювалася, скажімо так, із збоями, і не помітити цього було вже неможливо.

28 листопада 2024 року Рахункова палата провела брифінг та оголосила приголомшливий висновок: «Управлінська діяльність Міністерства освіти і науки у процесі реформування виявилася малопродуктивною... <...> МОН також не розробило середньострокового плану модернізації мережі ЗВО, як було передбачено Операційним планом реалізації Стратегії. <...> Через нормативну невизначеність механізмів системного реформування мережі ЗВО пропозиції щодо реорганізації закладів формувалися МОН суб'єктивно. Так, аудитом встановлено, що МОН не повною мірою забезпечило виконання нормативно визначених заходів щодо системного реформування мережі ЗВО <...> Під реорганізацію потрапили ЗВО, які і до реформування ефективно функціонували. <...> Докладніше – тут.

Рахункова палата за результатами проведеного аудиту вже оприлюднила повний звіт, який містить багато цікавої інформації, у т. ч. в розрізі окремих кейсів.

У січні 2025 року пролунала заява, що Міністерство освіти і науки розробило план оптимізації мережі закладів вищої освіти. Водночас освітнє відомство сам план не оприлюднило. За словами Оксена Лісового, план оптимізації мережі після розроблення був представлений прем'єр-міністру та заступнику голови Офісу президента і «затверджений на рівні виконавчої влади», але при цьому «план не був затверджений жодним документом».

Зрозуміло, що нерозглянутий в належний спосіб та не затверджений план – не можна вважати офіційним документом. Відповідно, він не може створювати для органів державної влади (у тому числі і самого МОН) жодних правових наслідків.

Далі – пряма мова Оксена Лісового: «Ми його обговорили на деяких відповідно виконавчих рівнях і орієнтуємося на цей план.

Якщо ви хочете одержати цей план як офіційно затверджений документ, то я вас попрошу гарно зважити, чи потрібно це робити. Тому що, якщо ми офіційно затвердимо той план, який ми розробили і який схвалений сьогодні на рівні виконавчої влади, ну, він дуже багатьом не сподобається... Він дуже добре обґрунтований з точки зору демографії країни, демографії кожного регіону, демографічної динаміки, статистики вступу до локальних і національних, і іноземних університетів. Більше того, державного пріоритету на підготовку фахівців з робітничих спеціальностей, розвитку професійно-технічної освіти, з огляду на той запит, який існує сьогодні в різних галузях промисловості, з огляду на це, той план, який ми підготували, є доволі жорстким».

Важлива деталь: у жодній заяві міністра, у жодному офіційному повідомленні МОН не вказано, що освітнє відомство врахувало рекомендації Рахункової палати.

Не дивлячись на відсутність плану (як офіційного документу), не дивлячись на неврахування рекомендацій Рахункової палати, не дивлячись на відсутність чітких заяв про модернізацію самої «модернізаційної реформи», МОН від свого бажання когось «модернізувати» не відмовилося.

Згідно з пропозицією Міністерства освіти і науки, розпочато процедуру реорганізації Національного університету «Одеська юридична академія» шляхом приєднання його до Одеського національного університету ім. Мечникова. Відповідне рішення зафіксоване у пункті 1 розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 лютого 2025 року № 111-р.

Таким чином, за логікою цього рішення, фактично Національний університет «Одеська юридична академія» як окрему юрособу має буде ліквідовано. Скоріш про все, припускається, що в структурі Одеського національного університету ім. Мечникова має бути створений окремий потужний підрозділ – чи то інститут, чи то факультет – який здійснюватиме підготовку правників (хоча це не є обов'язковим).

Цей кейс є доволі цікавим з точки зору технологій ухвалення та реалізації управлінських рішень.

Освітня спільнота почула багато офіційних і неофіційних версій про причини «приєднання».

На наступний день після ухвалення розпорядження Міністерство освіти і науки України публічно заявило: «<...> Одеську юридичну академію було виділено зі складу Одеського університету імені І.І. Мечникова у 1997 році. Тепер, відповідно до рішення уряду, освітні програми й наукові школи, які традиційно забезпечували високоякісну підготовку юристів в Одесі, повернуто до структури класичного університету, що відповідає європейській практиці. Нагадаємо, основною причиною перегляду мережі закладів вищої освіти є демографічна ситуація. За останні півтора десяти років середня кількість студентів на один заклад вищої освіти зменшилася з 6,5 тис. до 3,5 тис. Політика укрупнення закладів вищої освіти реалізується задля поліпшення якості, посилення спроможності університетів через об'єднання їхніх ресурсів та задля залучення інвестицій в оновлення їхньої науково-навчальної інфраструктури».

Натомість міністр освіти і науки України Оксен Лісовий вказує на дещо інші причини: «<...> Реорганізація не вплине негативно на студентів та викладачів; проте інша ситуація – для керівного складу закладу, серед якого є особи, зокрема Сергій Ківалов, який, мені так видається, ніколи не мав морального права залишатися в освіті після відомих усім фактів у його біографії. Очевидно, що таким особам буде складно погодитися з цим рішенням, і вони будуть йому опиратися. Проте нагадаю, що Одеська юридична академія виникла в результаті від'єднання юридичного інституту, який на той час був частиною Національного університету імені Мечникова. Повернення академії до структури класичного університету – логічний і символічний крок. Адже саме таке середовище формує світогляд майбутніх правників <...>».

Цікаво, що заступник міністра освіти і науки Михайло Винницький в одному із раніше наданих інтерв'ю фактично зафіксував протилежну позицію: «Я б дуже хотів, щоб у нас всі заклади в Україні були такими, як Одеська юридична академія. Насправді, це провідний

заклад Одещини, ми це розуміємо, і це в даному випадку те, що зроблено з матеріально-технічної бази – це реально еталон. А те, що пріоритет поставлений саме на укриттях – ну це відповідає якраз тому, що ми б хотіли бачити як міністерство по всій країні. <...> Великі вітання Одеській юридичній академії за те, що Ви виходите в офлайн, і що Ви забезпечили безпеку в першу чергу. <...> Враження з юридичної академії є надзвичайно позитивні. Це заклад, який розвивається. Він розвивається тому, що тут очевидним є те, що є, ну давайте так – господар, але одночасно з господарем є певний колектив, є спільнота, є середовище <...> Є певна повага до людської особистості. Є очевидно той, хто дбає. Який вклав, чесно кажучи, 25 років свого життя в розвиток цієї інституції, і це, очевидно, похвально. Я можу тільки привітати всю спільноту юридичної академії, насправді великі молодці, і робите еталонні речі, які хотілося б, щоб далі ну наслідувалися в інших університетах країни.

Отже, виходячи із процитованих текстів, можемо виокремити кілька причин, якими обґрунтовується доцільність ліквідації Одеської юридичної академії:

- раніше академію «було виділено», а тепер має бути «повернуто»;
- європейська практика;
- демографічна ситуація;
- поліпшення якості;
- посилення спроможності університетів через об'єднання їхніх ресурсів;
- залучення інвестицій в оновлення науково-навчальної інфраструктури;
- Сергій Ківалов «ніколи не мав морального права залишатися в освіті після відомих усім фактів у його біографії»;
- середовище, яке формує світогляд майбутніх правників (через повернення до структури класичного університету);
- наявність еталонної матеріально-технічної бази;
- пріоритет, поставлений саме на укриттях;
- заклад, який розвивається;
- наявність певного колективу, спільноти, середовища;
- є повага до людської особистості;

наявність господаря, який віддав 25 років свого життя;

академія робить еталонні речі, які мають наслідуватися в інших університетах.

Таким чином, ми нарахували вже як мінімум 15 офіційних та «напівофіційних» причин (аргументів) на користь ліквідації академії. Причому деякі з названих причин, вочевидь, протирічать одна одній.

Уважні спостерігачі могли прочитати в соціальних мережах і про інші причини реорганізації. Це і наявність привабливого майна, і бажання деяких депутатів приватизувати земельні ділянки, і протистояння в місцевих радах, і прояви недружньої конкуренції, і просто нелюбов до «ківаловської освітньої корпорації».

Наостанок лише зауважимо, що за даними інформаційного ресурсу vstup.osvita.ua, у 2024 році до університету ім. Мечникова було зараховано 1304 майбутні бакалаври та 667 майбутніх магістрів, а до Одеської юридичної академії – 1698 бакалаврів та 1020 магістрів. Докладніше – тут.

Тим часом освітні управлінці обговорюють чергові «модернізації». Приміром, хочуть об'єднати два університети в Умані. Щоправда, подробиць поки що не повідомляється. Можна припустити, що тривають так звані «консультації», у тому числі з потенційними бенефіціарами (окремі з них до освіти не мають жодного стосунку). Не виключено, що розглядається широка палітра аргументів – таке припущення можна зробити на основі аналізу «одеського кейсу».

Ходять чутки про нові локальні «модернізації» в Києві, Житомирі, Львові, Харкові, Одесі... Чим більше таких чуток – тим більше хвилюються ректори – тим більше спритників пропонують свої «неофіційні послуги».

Але цей матеріал – не про ліквідацію одних університетів і нелогічне розширення інших. Тема значно ширша – логіка модернізаційної реформи.

Як вже вказувалося, за підсумками аудиту Рахункова палата внесла кілька пропозицій і рекомендацій, спрямованих на виправлення

ситуації, зокрема: «МОН має розробити гнучкі та зрозумілі кроки для ефективного реформування мережі ЗВО, що задовольнятимуть інтереси всіх учасників процесу».

Рахункова палата рекомендувала уряду доручити МОН розробити та подати урядові пропозиції щодо актуалізації Стратегії розвитку вищої освіти, а також проєкту операційного плану її реалізації у 2025–2028 роках.

Окрім того, Міністерству освіти і науки України рекомендовано:

подати Кабінетові Міністрів України законопроект щодо створення передумов для модернізації мережі ЗВО;

здійснити аудит мережі ЗВО і за результатами скласти звіт;

розробити і затвердити дорожню карту модернізації мережі ЗВО та середньостроковий план модернізації мережі ЗВО;

затвердити критерії відбору ЗВО для реорганізації;

запровадити обговорення планів реорганізації ЗВО із зацікавленими сторонами з оприлюдненням результатів.

Логічно припустити, що спочатку Міністерство освіти і науки має зробити «роботу над помилками» – тобто реалізувати (виконати) пропозиції і рекомендації Рахункової палати, а вже потім – як-то кажуть, «з чистою совістю» – приступати до чергових ініціатив з модернізації мережі. Але так не сталося.

Судячи з наявних даних, МОН вирішило не виправляти помилки, а продовжувати «модернізаційну реформу» на хибній методологічній базі – тобто де-факто ігноруючи рішення і Рахункової палати, і профільного парламентського комітету.

Що ж це коїться? Ми, прості освітяни, нафантазували собі, що Міністерство освіти і науки нарешті «оговтається» і приведе власну діяльність у відповідність до чинного законодавства та здорового глузду. Але нашим фантазіям, здається, не судилося стати реальністю...

«Модернізаційна реформа» потрібна. Ми всі зацікавлені в тому, аби університети були сильними і спроможними, а державне майно використовувалося максимально ефективно.

Але реформа має бути справедливою. Вона має бути чесною. При цьому вона не може бути засобом помсти або покарання...

«Модернізаційна реформи» має бути такою, що сприятиме зміцненню освітньої системи України, а не її руйнуванню.

Слід пам'ятати, що об'єднання закладів вищої освіти – лише один з багатьох інструментів реформи. У результаті примусового об'єднання, як мінімум, один заклад ліквідується, і втрачається певне середовище, на створення якого витрачено багато років і багато інвестицій. Про це слід пам'ятати.

Іншими інструментами реалізації реформи можуть бути: корпоратизація (поступовий перехід закладу освіти в управління корпоративних структур, у тому числі міжнародних), приватизація (перехід власності закладу освіти до приватних осіб або приватних підприємств), створення добровільних університетських альянсів (об'єднання кількох університетів схожого профілю), перехід права власності до громади (контроль над університетом переходить від держави до органу місцевого самоврядування), застосування алгоритмів державно-приватного партнерства та багато інших.

Також було б бажано, аби рішення про «чергову модернізацію» приймалося не кулуарно і не поспіхом, а як мінімум на основі сумлінного виконання вимог законодавства про автономію закладів вищої освіти, а також з урахуванням стратегічних орієнтирів розвитку системи вищої освіти. Невже це неможливо?

P.S. У цій статті відображено лише позицію автора. Висновки та фактичні твердження, наведені у цій статті, не відображають позиції державних органів, установ, організацій (<https://osvita.ua/blogs/94237/>). – 2025. – 12.03).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Дмитро Ламза, директор спеціалізованої школи № 210, м. Київ.

Як змінити систему так, щоб освіта залишалася актуальною?

Сучасний світ змінюється з шаленою швидкістю. Технології, економіка, соціальні відносини – все це еволюціонує настільки стрімко, що освіта просто не має права залишатися осторонь.

Проте виникає запитання, чи справді сучасна школа є релевантною? Чи відповідає вона реальним потребам суспільства та ринку праці?

Релевантність освіти – це відповідність освітнього процесу викликам сьогодення. Якщо школа не готує учня до реального життя, не розвиває в ньому навички, які стануть у пригоді не лише в університеті, а й у повсякденній діяльності, то така освіта ризикує стати застарілою.

На жаль, багато навчальних програм ще досі орієнтовані на знання, які можна легко знайти в інтернеті, замість того щоб навчати критичного мислення, вміння працювати з інформацією, комунікувати та вирішувати проблеми.

Освітня система часто працює за інерцією. Учителі змушені викладати за програмами, які не завжди враховують реальні потреби дітей. Випускники шкіл стикаються з реальністю, де роботодавці вимагають гнучкості, адаптивності та вміння працювати в команді, тоді як навчання здебільшого спрямоване на запам'ятовування теоретичного матеріалу. Тому головне питання: як змінити систему так, щоб освіта залишалася актуальною?

Далі – моя суб'єктивна думка.

Перше, що необхідно зробити – переглянути зміст навчання. Ми маємо скоротити обсяг інформації, яка не має практичного застосування, і натомість розширити можливості для проектної роботи, міждисциплінарних зв'язків та розвитку soft skills. Діти повинні не просто вивчати формули чи історичні дати, а розуміти, як ці знання можна використати в житті.

Друге – це впровадження гнучких підходів до навчання. Світова практика показує, що освіта має бути варіативною. Наприклад, учень, який планує вступати на технічні спеціальності, може мати більше годин математики, а той, хто бачить себе в гуманітарній сфері, отримає

можливість поглиблено вивчати мови, історію чи правознавство.

Третє – це підтримка вчителя. Педагог, який працює в умовах перевантаженості та бюрократії, просто фізично не може впроваджувати нові методи. Ми часто говоримо про реформу освіти, але забуваємо, що жодні зміни не будуть ефективними, якщо не враховувати інтереси та можливості тих, хто ці зміни має реалізовувати.

Релевантність освіти – це не просто бажання змін, а нагальна потреба. Ми не можемо навчати дітей методами, які працювали сто років тому, і чекати, що вони будуть успішними у світі, де штучний інтелект уже замінює людську працю, а знання застарівають швидше, ніж оновлюються навчальні програми.

Настав час не просто обговорювати зміни, а реально їх впроваджувати. Освіта має йти в ногу з часом, бути гнучкою, практичною та орієнтованою на майбутнє.

І якщо ми хочемо, щоб наші діти були конкурентоспроможними та щасливими у дорослому житті, ми маємо зробити все можливе, щоб освіта в Україні стала дійсно актуальною (<https://osvita.ua/blogs/94269/>). – 2025. – 17.03).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Леся Хлипавка, учитель історії м. Черкаси, співавтор програм із історії.

Як академічна свобода вчителя вписується в алгоритм оцінювання?

Міністерство освіти і науки України розіслало лист «Про окремі питання оцінювання результатів навчання» від 14 березня 2025 року.

На 11 аркушах автори пояснюють, як спланувати поточне оцінювання й вивести оцінку за семестр за групами результатів у різних освітніх галузях.

У документі зафіксовано й наступне: «<...> Для малогадинних предметів чи курсів має бути не менше ніж дві оцінки за кожною групою результатів на семестр <...>».

Спробуємо обрахувати щодо громадянської та історичної галузі до курсу «Історія України»

/ «Всесвітня історія» для 7 класу, де більшість учнів мають навантаження в 1 год на тиждень й три групи результатів.

1) Орієнтується в історичному часі та просторі, виявляє взаємозв'язки подій і явищ – 2 роботи.

2) Працює з інформацією історичного та суспільствознавчого змісту – 2 роботи.

3) Виявляє здатність до співпраці, толерантність, громадянську позицію – 2 роботи.

І все це десь близько за 15 уроків, де щоразу нова тема...

Проте, а що вартують ці рекомендації без фундаментального розуміння того, скільки часу потрібно вчителю, щоб таку роботу:

підготувати;

перевірити, оцінити й дати рекомендації.

Усім причетним добре відомо, що в 5–11 класах за перевірку робіт оплату у розмірі від 10 до 20 % здійснюють лише учителям української мови, літератури, математики й англійської мови. А хто й коли має перевіряти роботи з історії, хімії, фізики, біології, географії?

Рекомендації дали, а хто має оплатити таку освітню послугу – про це у документі ані пари з вуст.

З мого досвіду, щоб перевірити й дати рекомендації на виконану письмову роботу, для 1-го учня йде щонайменше 3–5 хв. З розрахунку на 30 учнів це від 120 до 150 хв. І це лише для одного класу.

Ти витратив 2 години свого особистого часу, а здобувач освіти на роботу навіть і не глянув. Хто просто мене й одразу викидає, хтось похатцем вкладає, куди очі бачать. Батьки теж ті групи результатів не розуміють (та й чи мають!).

Але вишенькою на цьому торті є те, що у підсумку виводимо середнє арифметичне всіх груп результатів.

Тож виникає два питання:

Чи знають розробники і відповідно замовники в особі міністерства, що вони ускладнюють і так неоплачувану роботу? Тобто ти маєш ще більше особистого часу використовувати на неоплачувану роботу. Абсурд? Ні – кажуть в міністерстві.

Як академічна свобода вчителя, зазначена в рекомендаціях, взагалі вписується в цей алгоритм? (<https://osvita.ua/blogs/94284/>). – 2025. –18.03).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Сергій Захарін, державний секретар Міністерства освіти і науки України (2021 – 2023), доктор економічних наук, професор.

Чи врятує «Нову українську школу» новий Проектний офіс?

На минулому тижні широка громадськість могла почути про головне досягнення освітньої політики останнього часу – оголошення (анонс) про утворення Проектного офісу упровадження Нової української школи.

Наказ про утворення згаданого Проектного офісу, якщо вірити інформаційним джерелам, міністр освіти і науки Оксен Лісовий підписав ще 25 лютого 2025 року. Але у публічному просторі документ з'явився не відразу... Не виключено, що остаточна редакція документу погоджувалася із потенційними донорами.

Чи потрібно міністерству створювати нові і нові проектні офіси? Чи врятує ще один офіс реформу під назвою «Нова українська школа»? Що слід зробити, аби «Нова українська школа» справді слугувала інтересам української дитини, а не лише так званих «грантоїдів»?

Але спочатку коротко нагадаємо, що таке «Нова українська школа» з точки зору українського законодавства.

Жоден закон (у тому числі базовий Закон України «Про освіту» та профільний Закон України «Про повну загальну середню освіту») не містить ані визначення поняття «Нова українська школа», ані натяку на нього.

Відтак, у законодавчому полі поняття «Нова українська школа» просто не існує.

Натомість є розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р, що підписане Володимиром Гройсманом, яким схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування загальної

середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року.

Можна зробити припущення, що вказана Концепція і має дати визначення поняття «Нова українська школа» (адже ці слова наведені у назві документу).

У Концепції написано: «Реформування змісту загальної середньої освіти передбачає розроблення принципово нових державних стандартів загальної середньої освіти, які повинні ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підході до навчання, враховувати вікові особливості психофізичного розвитку учнів, передбачати здобуття ними умінь і навичок, необхідних для успішної самореалізації в професійній діяльності, особистому житті, громадській активності. Зазначені стандарти повинні також ґрунтуватися на Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя».

Отже, виходячи з процитованого тексту, дозволимо собі дуже-дуже умовно стверджувати, що під поняттям «Нова українська школа» можна розуміти реформу загальної середньої освіти, що передбачає розробку та впровадження нових державних освітніх стандартів (які мають ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підході до навчання), з урахуванням відповідних документів ЄС.

Висновок: ключова ідея реформи – нові освітні стандарти (а точніше – їхня розробка та впровадження).

Давайте уважно почитаємо наказ Міністерства освіти і науки № 361 від 25 лютого 2025 року, у якому визначається правовий статус та повноваження нового Проектного офісу.

У пункті 1 Положення написано, що Проектний офіс впровадження Нової української школи є консультативно-дорадчим органом, що утворюється і діє в межах компетенції та відповідно до законодавства України з метою підтримки впровадження реформи Нової української школи (далі – НУШ), заходів відновлення від наслідків війни

в Україні для підвищення якості та доступності повної загальної середньої освіти.

У пункті 7 зафіксовано, що Проектний офіс НУШ має право залучати фінансові ресурси донорів, включаючи міжнародну технічну допомогу, та з інших джерел, не заборонених законодавством, для здійснення своєї діяльності. Але в цьому місці, як то кажуть, «залишаються питання». Проектний офіс є дорадчим органом, а тому він не має банківського рахунку. Відтак, «фінансові ресурси донорів» (гранти) мають надходити не на рахунок цього офісу, а на якийсь вже наявний рахунок якоїсь юридичної чи фізичної особи? Може склалася так, що домовлятися про перемоги будуть від імені «офісу при МОН», а грошки будуть «капати» якимсь спритникам.

Важлива деталь. У пункті 3 наказу написано, що «контроль за виконанням цього наказу» покладено на першого заступника міністра Євгена Кудрявця. При цьому у пункті 3 Положення про Проектний офіс вказано, що офіс НУШ підзвітний лише міністру освіти і науки України. Тобто профільний заступник міністра та генеральний директор профільного директорату де-факто відсторонені від взаємодії з черговим Проектним офісом.

А відтак, можна зробити два припущення.

По-перше, міністр не довіряє координацію реформи іншим членам своєї команди і де-факто взяв на себе усю повноту політичної відповідальності за успішність впровадження реформи НУШ, а також буде особисто заслуховувати звіти (і перевіряти) про законність відповідних фінансових операцій.

По-друге, Проектний офіс вищим керівництвом міністерства сприймається скоріше як інструмент залучення та «освоєння» іноземної валюти (оскільки Євген Кудрявець координує міжнародні зв'язки), а не інструмент підвищення якості середньої освіти.

У Положенні також зафіксовані завдання Проектного офісу, частина з яких, за моїм суб'єктивним сприйняттям, є «екзотичними»:

«Надання технічної підтримки директорату шкільної освіти МОН щодо пілотування реформи НУШ у 8–12 класах, зокрема щодо планування, здійснення моніторингу

та оцінки реформи НУШ». Незрозуміло – що таке «технічна підтримка»? Йдеться про забезпечення комп'ютерами, меблями, канцелярським приладдям? Нагадаю, що відповідно до вимог статті 25 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», фінансування і матеріально-технічне забезпечення діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України, крім випадків, визначених законом;

«Посилення спроможностей Державної установи «Український інститут розвитку освіти». Незрозуміло – яким чином дорадчий орган може «посилювати спроможності» бюджетної установи із багатомільйонним бюджетом;

«Створення Спеціальної онлайн-платформи для проведення Державної підсумкової атестації». Незрозуміло – яким чином дорадчий орган може щось створювати, не маючи для цього юридичних можливостей (оголошувати конкурси, виступати замовником, фінансувати відповідні роботи, працевлаштовувати розробників тощо);

«Модернізація програмно-апаратного комплексу «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту». Незрозуміло – яким чином дорадчий орган може модернізувати те, що йому не належить;

«Розроблення інноваційних проєктів відповідно до практик викладання та навчання у межах НУШ». Це єдине завдання, яке реально офіс може виконувати – головне, аби ці проєкти були справді інноваційними, а не імітаційними і спрямованими на «правильне» проїдання коштів грантодавців. З точки зору публічного адміністрування, міністерство має не забувати, що відповідні інноваційні проєкти розробляють сотні колективів (педагогічні колективи шкіл, науковці педагогічних університетів, науковці профільних наукових установ), і висока управлінська увага має розповсюджуватися на всіх рівномірно.

Слід звернути увагу на важливу деталь. Як ми з'ясували, ключовим критерієм так званої «реформи НУШ» є розробка і впровадження

(реалізація) стандартів загальної середньої освіти – зокрема, про це чітко вказано у вже процитованому розпорядженні Кабінету Міністру України від 14 грудня 2016 р. № 988-р.

Але відповідно до припису підпункту 14 пункту 4 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630, МОН відповідно до покладених на нього завдань «розробляє Державні стандарти загальної середньої освіти та здійснює навчально-методичне забезпечення їх реалізації».

Відтак, можемо зробити сміливе припущення, що Міністерство освіти і науки намагається частково делегувати закріплене за ним повноваження щодо розробки та реалізації Державних стандартів загальної середньої освіти (так звана «реформа НУШ») на черговий Проектний офіс.

Але ми не маємо піддатися маніпуляції. Відповідальність за результативне, ефективне та якісне виконання закріпленого за міністерством повноваження може нести лише міністерство та його посадові особи, а зовсім не дорадчий орган, і тим більше не міжнародні партнери (які можуть фінансувати або не фінансувати відповідні витрати).

І наостанок – деякі професорські роздуми.

За моїм суб'єктивним відчуттям, робота нового Проектного офісу дозволить «на виході» отримати певні папери (у тому числі яскраві кольорові звіти), плюс – якихось спритників зробить багатшими, але не призведе до відчутного зміцнення якості середньої освіти.

Ця гіпотеза спирається на результати опрацювання результатів Міжнародного дослідження якості освіти PISA (Program for International Student Assessment). З оприлюднених даних вбачається, що у 2022 році українські учні продемонстрували гірші результати, аніж у 2018 році; гірші результати, аніж учні переважної більшості країн ОЕСР; гірші результати, аніж середньосвітові.

Основною причиною, скоріш за все, є суттєві перерви у навчанні, що зумовлені спочатку пандемією, а згодом – широкомасштабною

агресією російської федерації. Мабуть, інтуїтивно це відчують всі. Але є також і інші причини, частина з них наведена у документі «Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022»:

значно менші, аніж в розвинутих країнах, освітні витрати (у перерахунку на одного учня);

брак навчальних матеріалів – підручників, комп'ютерів, лабораторного обладнання (на це вказали керівники закладів, у яких навчаються 75% учнів, що взяли участь у дослідженні);

низька якість наявних навчальних матеріалів (70%);

брак освітньої інфраструктури – відсутність сучасних навчальних корпусів, спортивних майданчиків, інженерних мереж (52%);

низька якість освітньої інфраструктури (45%);

брак або низька якість цифрових ресурсів (75%);

суттєвий дефіцит педагогічних кадрів (на це вказали 30% керівників шкіл);

неналежна або низька кваліфікація педагогічних кадрів (на це вказали 22%);

падіння рівня охоплення учнів дошкільним навчанням.

Вважається, що однією з причин низьких результатів українських школярів є невміння (або недостатнє вміння) застосовувати отримані на уроках «книжні знання» для вирішення «практичних кейсів».

Відповідні результати були оприлюднені ще у грудні 2023 року. Було багато публікацій та обговорень. Було багато істерик. Народна депутатка Інна Совсун дала нам всім важливу і дуже помічну пораду: «Треба робити щось!»

І що далі?

Чи чули Ви, аби результати PISA-2022 були враховані освітнім міністерством під час формування державної освітньої політики? Чи є документи високого рівня, спрямовані на усунення вказаних причин, що призвели до погіршення якості освіти українських школярів? Чи подала народна депутатка якийсь притомний законопроект, спрямований на підвищення якості середньої освіти або підвищення заробітної плати вчителів? Чи

помітили ми лідерську функцію МОН в роботі щодо виправлення ситуації?

Ба більше. Оприлюднено «Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022». Розділ 5 цього звіту має назву «Погляд у майбутнє: варіанти політичних рішень для освітньої системи України за результатами PISA-2022» (сторінки 187–199). Не чекаючи створення якихось чергових проектних офісів, авторитетні експерти вже написали чіткі пропозиції та рекомендації – яким чином треба діяти, аби підвищити якість загальної середньої освіти.

Ці пропозиції та рекомендації – вже напрацьовані, без жодних додаткових проектних офісів і без жодних додаткових грантів. Але, оскільки ці пропозиції та рекомендації досі не покладені в основу освітньої політики – не можна бути переконаним, що ця політика справді спрямована на усунення об'єктивних (а не вигаданих) проблем.

І тому утворення чергового проектного офісу не створює у нас, простих освітян, якихось ілюзій і фантазій...

P.S. У цій статті відображено лише позицію автора. Висновки та фактичні твердження, наведені у цій статті, не відображають позиції державних органів, установ, організацій (<https://osvita.ua/blogs/94288/>). – 2025 – 18.03).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Лариса Жигун, голова освітнього кластеру «МрійДій» у Польщі

Бути українцем за кордоном: як зберегти ідентичність дітей

Україна має змінити підхід до питання своїх дітей, які перебувають за кордоном.

Довгий час основний фокус був на тому, як повернути їх додому. Але сьогодні реальність така, що далеко не всі родини ухвалюють рішення про повернення найближчим часом.

Це не означає, що ми маємо їх втратити. Ми маємо зробити все, щоб ці діти знали, що вони українці, говорили українською, зберігали

зв'язок із рідною культурою та мали можливість повернутися туди, коли зможуть або захочуть.

Війна змусила сотні тисяч українських дітей навчатися за кордоном. Частина з них інтегрується у місцеві школи, частина продовжує навчання дистанційно в українських закладах освіти. Але ключове питання не в тому, де вони здобувають знання, а в тому, чи залишаються вони частиною українського культурного простору.

Ми вже бачимо тривожні сигнали: діти, які приходять до українських освітніх центрів у Польщі, просять говорити з ними польською чи російською, бо не знають або не звикли до української мови. Вони не чують її вдома, не використовують у повсякденному житті і, якщо нічого не змінити, через кілька років вони можуть перестати відчувати Україну своєю країною.

Держава зробила кілька важливих кроків для того, щоб зберегти освітній зв'язок цих дітей з Україною. Верховна Рада ухвалила рішення про автоматичне визнання оцінок з українознавчих предметів, отриманих у неформальних освітніх центрах, суботніх школах і на курсах. Це означає, що якщо дитина вивчає українську мову, літературу, історію чи географію за межами України, її знання будуть зараховані офіційно.

Крім того, українська мова отримала шанс стати другою іноземною у польських школах – але тільки в тих випадках, коли батьки самі ініціюють її викладання. А ще українські школярі, які здобувають середню освіту в Польщі, можуть складати матуру українською.

Але цих змін недостатньо. Вони дадуть ефект лише тоді, коли ними справді почнуть користуватися. А для цього необхідно вирішити три ключові питання.

Перше – це поширення інформації серед батьків. Далеко не всі знають, що вони можуть ініціювати викладання української мови у школах за кордоном. Багато хто просто не усвідомлює, наскільки важливим є збереження мовного середовища для дитини.

Друге – це підтримка неформальної української освіти. Дистанційне навчання в українських школах – це добре, але воно

не забезпечує дітям живого спілкування українською. Цю функцію виконують українознавчі курси, суботні школи, освітні центри. Вони створюють простір, де діти можуть говорити українською, вивчати історію та культуру, і саме вони зараз потребують найбільшої підтримки.

Третє – це формування чіткої політики збереження ідентичності. Ми маємо припинити мислити виключно в категоріях повернення. Держава має створювати умови, за яких українські діти, навіть перебуваючи за кордоном, залишатимуться українцями. Для цього потрібно зробити освіту українською доступною, цікавою та потрібною, незалежно від того, де саме зараз живе дитина.

Якщо ми почнемо діяти вже сьогодні, то зможемо забезпечити дітям умови для збереження їхньої української ідентичності, незалежно від місця проживання. Це відповідальність як держави, так і українських громад за кордоном (<https://osvita.ua/blogs/94318/>). – 2025. – 19.03).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Мар'яна Калабухова, консультант з освіти і навчання PhD.

Нелінійність часу і сучасна освіта: множина форматів

Класична лінійна модель часу, що передбачає, що минуле веде до теперішнього, а теперішнє – до майбутнього, поступово відходить на другий план, поступаючись місцем більш складним уявленням.

І коли ви плануєте навчання, я дуже рекомендую спиратись на те, що час більше не є лінійним. Як і стратегія побудови освітнього шляху не повинна такою бути. Уже не буде так: садочок – школа – училище – універ – робота.

Змініть своє уявлення про ефективний освітній шлях!

Паралельні реальності освіти

Суть нелінійності часу можна уявити через поняття множинних реальностей, які одночасно існують і перехреснюються одна з одною. У

контексті освіти це проявляється в тому, як сьогодні відбувається навчання.

Завдяки цифровим технологіям ми перестали обмежуватися традиційними часовими рамками: лекціями, семестрами, канікулами, бакалавратами. Тепер вони сприймаються не як непорушні етапи, а як умовності, які можна гнучко адаптувати під індивідуальні потреби.

Множина освітніх форматів, таких як онлайн-курси, гібридні моделі навчання, а також курси з можливістю навчатися в будь-який час і в будь-якому місці, руйнують лінійну структуру академічного процесу.

Тепер студент може розпочати своє навчання в один момент часу, а продовжити його через кілька років або паралельно з роботою. Час перестає бути фіксованим і лінійним ресурсом, а стає гнучкою субстанцією, що підлаштовується під особисті цілі та темп студента.

Час як вибір, а не обов'язок

Нелінійність часу в освіті також стосується підходу до вибору дисциплін та методів навчання. Сучасні технології надають доступ до різноманітних джерел знань, які можна вивчати в будь-якому порядку. Більше не потрібно йти традиційним шляхом – від загальних знань до більш спеціалізованих. Студент може почати з глибокого вивчення вузької теми, повернутися до основ і знову повернутися до складних питань.

Це формує специфічний вид навчання, де час не є жорстко визначеним, а, скоріше, є вільною зоною для вибору. Коли і як навчатися – питання, яке вирішує сам студент.

Система освіти як мережа

Нелінійність часу також стосується самої системи освіти. Традиційно навчальні заклади будували свою роботу на принципі послідовних етапів – від початкової освіти до вищої, потім робота, кар'єрний ріст. Але що, якщо цей шлях не обов'язковий для кожного?

Адже сьогодні багато людей починають кар'єру в різних сферах по-різному: хтось спочатку набуває практичні навички, а потім вирішує отримати вищу освіту, а хтось навпаки – починає з університетської лави і тільки потім знаходить кар'єрний шлях.

Нелінійність часу в освіті дозволяє будувати індивідуальні траєкторії розвитку, створюючи мережу освітніх і професійних шляхів, які можуть перетинатися, повертатися назад і розвиватися новими напрямками. Це важливий момент, що відкриває для студентів нові горизонти.

Віртуальні світи та нові форми викладання

Візьмімо, наприклад, віртуальні світи та метавсесвіти. Вони стають все більш важливими елементами освітнього процесу. У таких просторах час і простір перестають бути лінійними. Вчені, викладачі та студенти можуть створювати віртуальні класи, лабораторії та навіть цілі навчальні симуляції, де студент не прив'язаний до жорстких рамок часу та місця.

Завдання, експерименти та лекції можуть «відбуватися» одночасно в різних часових площинах. Освітній процес таким чином більше не обмежується фізичним часом, а набуває якісно нових форм, орієнтуючись на взаємодію в різних часових і просторових вимірах.

Освіта в епоху миттєвих змін

Нелінійність часу в навчанні особливо актуальна в епоху швидких змін, коли знання та технології розвиваються з шаленою швидкістю. Процес навчання більше не зводиться до заучування інформації на основі підручників і лекцій, які за кілька років (а в деяких галузях і днів) втрачають актуальність. Натомість акцент зміщується на здатність швидко адаптуватися до змін, освоювати нові знання і застосовувати їх на практиці, часто в реальному часі.

Студенти тепер вивчають не лише предметні області, але й навички, що дозволяють їм бути гнучкими і адаптивними в умовах швидкого

технологічного прогресу. Це також підкреслює концепцію нелінійності часу: навчання стає не неперервним і однозначним процесом, а циклічним і багаторазово повторюваним, коли інформація оновлюється, а старі методи і концепції не перестають бути корисними, а трансформуються і інтегруються в нову парадигму.

Різноманітність шляхів розвитку та вибір серед безлічі можливостей

Ще один важливий аспект нелінійності часу в освіті – це безліч варіантів для вибору. Якщо раніше студент був змушений слідувати чітко визначеному шляху навчання – від початкової школи до університету, від бакалаврату до магістратури – то сьогодні все більше студентів отримують можливість обирати свій індивідуальний шлях. Це може бути одночасне навчання в кількох напрямках, проходження кількох курсів паралельно або переривання освіти для набуття досвіду на практиці.

...Нелінійність часу змінює підходи не лише до навчальних процесів, але й до сприйняття освіти в цілому.

Запам'ятайте: хибних шляхів не існує!

Кожен, який ви обрали, веде не в глухий кут, а в якійсь новий варіант реальності. Що б ви не обрали, якщо ви дієте у ваших власних інтересах і чітко розумієте ваші цілі – програш неможливий.

У часи, коли «вчитися» більше не означає «повторювати» або «йти від точки А до точки Б», ми повинні перестати дивитися на освіту як на лінійний шлях і почати розуміти її як гнучку, динамічну систему, що дозволяє всім, хто навчається, знаходити власний шлях у нескінченному просторі-часі знань (<https://osvita.ua/blogs/94330>). – 2025. – 20.03).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 6 (292) 2025**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактори:
А. Берегельська, Я. Маленко

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 26.03.2025
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 4,26.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.